

KAUKAZO TAUTŲ KNYGOS ANTANO VIENUOLIO-ŽUKAUSKO MEMORIALINĖJE BIBLIOTEKOJE*

Inga Liepaitė | Vilniaus universiteto biblioteka
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko
memorialinis muziejus
A. Vienuolio g. 2, LT-29147 Anykščiai, Lietuva
El. paštas: inga.liepaite@mb.vu.lt

Žinios apie kilusį iš Anykščių rašytoją, vaistininką, muziejininką Antaną Vienuolį-Žukauską ir jo dar jaunystės metais Kaukaze paliktus pėdsakus fiksuojamos spaudoje jau nuo sovietinių laikų, tačiau neretai turint sovietų ideologų užslėptų tikslų. Tačiau pasigilinus į jų turinį paaiškėja, kad ši rašytojo biografijos pusė yra gana miglota ir joje esti dar daug neatsakytų ar sąmoningai nutylėtų klausimų. Tad šiuo straipsniu, pasitelkus nepublikuotus ir publikuotus šaltinius, siekiama dviejų pagrindinių uždavinių: 1) atskleisti, kaip Kaukazas tiesiogiai siejosi su rašytojo A. Vienuolio-Žukausko biografija ir kokią įtaką turėjo jo kūrybiniam gyvenimui jaunystėje ir pokario metais; 2) pasitelkus Kaukazo tautų rašytojų A. Vienuoliui-Žukauskui dedikuotus ir kitus su Kaukazu susijusius jo memorialinės bibliotekos leidinius, iširti, kada ir kokiais būdais į ją pateko, atskleisti rašytoją ir dedikacijų autorius siejusius ryšius. Tyrimas leido priėti prie išvados, kad Kaukazas rašytojui turėjo didelės įtakos ir paliko ryškų pėdsaką jo kūrybiniame kelyje. Iš kelionių po Kaukazą pokario metais rašytojo parsivežtos knygos laikytinos neatskiriama jo biografijos dalimi ir bičiulystės su įvairių to meto respublikų žymiais rašytojais liudininkėmis.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Antanas Vienuolis-Žukauskas, memorialinė biblioteka, asmeninė biblioteka, autografuotos knygos, dedikuotos knygos, Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, Anykščiai, Kaukazas, Armėnija, Azerbaidžanas, Gruzija.*

* Autorė dėkoja Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktoriui Antanui Verbickui ir vyriausiajai fondų

saugotojai Vidai Zasienei, talkinusiems rengiant šį straipsnį.

*Kad ne Kaukazas, gal nebūčiau pradėjęs ir rašyti*¹, – taip prisimindamas dvi gražiausias savo jaunystės vasaras, praleistas Železnovodske, 1955 m. sausio 9 d. laiške neidentifikuotam asmeniui iš Sočio rašė iš Anykščių kilęs rašytojas, vaistininkas, muziejininkas Antanas Vienuolis-Žukauskas (1882–1957). *Nė karto neapvylusios, nė karto ir neapgavusios*² Kaukazo gamtos grožis ir *nuo amžių dangų remiančių*³ kalnų didybė šio rašytojo biografijoje atliko labai svarbų vaidmenį – tapo akstinu į rankas paimti plunksną ir aprašyti giliai išgyventus potyrius, be to, paliko ryškų pėdsaką ir tolesnėje jo kūryboje. Kaukazo dvasia gyva ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje, laikomoje Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje Anykščiuose (toliau – VŽM). Joje iš viso dabar yra 2 378 spaudiniai – knygos, brošiūros, periodiniai leidiniai ir kiti smulkieji spaudiniai. Vienaip ar kitaip su Kaukazu susijusių spaudinių yra 30 fizinų vienetų (28 pavadinimai), jie atsispindi šio straipsnio priede. Į jį, be rašytojui dedikuotų knygų, įtraukti ir tie leidiniai, kurie išleisti tuometėse Užkaukazės respublikose, taip pat ir originalo kalbomis, jų vertimai bei kiti temiška su Kaukazu susiję leidiniai. Jie ir tapo paskata atsigręžti į rašytojo jaunystės, vėliau, jo paties žodžiais, *rudeniop* benueinančio gyvenimo dienas, praleistas Kaukaze, ir šio įtaką jam. Be to, 2016 metais sueina 70 metų, kai A. Vienuolis-Žukauskas pirmąsyk pokario metais, 1946-aisiais, po beveik pusšimčio metų pertraukos vėl aplankė savo numylėtąjį kraštą, įkvėpusį jį sukurti dar kelias naujas legendas.

Apie A. Vienuolio-Žukausko ypač stiprų dvasinį ryšį su Kaukazu ir šio regiono gamtos ir kalnų įtaką jo kūrybiniam gyvenimui ne sykių rašyta mažesnės ar didesnės išliekamosios vertės turinčiose publikacijose. Pastebimai dėmesys rašytojui išaugo ir jo pėdsakų Kaukaze paieškos suaktyvėjo 1982 metais minint jo 100-ąsias gimimo metines. Minėtinos tąkart ir kiek vėliau spaudoje pasirodžiusios lietuvių rašytojo Jokūbo Skliutausko⁴, Lietuvos istoriko, kraštotyrininko ir keliautojo Gedimino Ilgūno⁵, Lietuvos žurnalisto Alfonso Pakelčio⁶ ir armėnų vertėjo Felikso Bachčiniano⁷ publikacijos. Jų autoriai aplankė A. Vienuolio-Žukauską Kaukaze menančias vietas, surinko ir užfiksavo svarbių jo amžininkų bei jų artimųjų atsiminimų ir paliudijimų apie lietuvių literatūros klasiką. Be kitko, minėtose publikacijose įvardijamos pas privačius asmenis ir muziejuose Gruzijoje užtiktos knygos su A. Vienuolio-Žukausko ranka įrašytomis dedikacijomis.

Antrajai minėtinų ir šiam straipsniui aktualių publikacijų grupei priskirtume rašytojo artimųjų, taip pat jį pažinojusių amžininkų bei jaunesniosios kartos bičiulių užfiksuotus atsiminimus. Retas kuris bent kiek artimiau su A. Vienuolio-Žukausku bendravęs nebūtų viename ar kitame kontekste paminėjęs jo ypatingos aistros Kaukazo gamtai ir kalnams bei šių įtakos jo gyvenimo kūrybiniam keliui. Vienų pasakojimai skirti konkrečiai rašytojo pėdsakams ir ryšiams su Kaukazo ra-

šytojais paliudyti⁸, kiti platesniuose savo atsiminimuose išskiria net savarankiškus skyrelius antraštėmis „Kelionės“⁹, „Vėl į Kaukazą“¹⁰, „Kaukazas“¹¹ ir „Kaukaze“¹². Dar kiti tiesiog tekste įpina atsiminimų žiupsnelius, liudijančius Kaukazą A. Vienuolio-Žukausko gyvenime buvus išties labai svarbų¹³.

Rašytojo A. Vienuolio-Žukausko asmeninę biblioteką tyrinėjo ir rezultatus „Bibliotekų darbo“ puslapiuose 1977 m. paskelbė profesorius Vladas Žukas¹⁴. Tą kartą jis paskyrė atskirą kiek didesnės apimties pastraipą, supažindinančią skaitytojus su keliomis rašytojo bibliotekoje esančiomis Kaukazo tautų rašytojų jam padovanotomis knygomis. Autorius apsiribojo daugiau konstatuojamojo pobūdžio teiginiais, nekėlė sau tikslo atskleisti gilesnius A. Vienuolio-Žukausko ryšius su Kaukazu, nesvarstė, kada, kokiais keliais, ir neįvardijo, kiek knygų į rašytojo biblioteką atklydo iš Kaukazo.

1 Antano Vienuolio laiškas nežinomam asmeniui. Soči, 1955. I.9. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. Vilnius, 1988, p. 797.

2 VIENUOLIS, A. Susitikimai Kaukaze. 1954. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius, 1957, p. 198.

3 VIENUOLIS, Antanas. Broliškose respublikose. 1946. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 404.

4 SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Gruzijos kalnuose. *Literatūra ir menas*, 1982, kovo 6, p. 4, 14; kovo 13, p. 16; Antanas Vienuolis ir Gruzija. Iš *Antanas Vienuolis šiandien*. Vilnius, 1984, p. 129–136; Legendų realybė. *Tiesa*, 1988, liepos 23.

5 ILGŪNAS, Gediminas. Kaukazo keliais. *Komjaunimo tiesa*, 1982, balandžio 8.

6 PAKELTIS, Alfonsas. Kalnų dvasios paviliotas: Antanas Vienuolis ir Kaukazas. *Švyturys*, 1982, nr. 5, p. 6–7.

7 BACHČINIANAS, Feliksas. Kalnų didybė įkvėpė rašytoją: Antano Vienuolio-Žukausko pėdsakai Kaukaze. *Tiesa*, 1982, vasario 7, p. 4; Kalnų didybė įkvėpė rašytoją. *Kolektyvinis darbas*, 1987, balandžio 7, p. 3; Kalnų didybė – rašytojo įkvėpimas. *Kauno tiesa*, 1987, liepos 19, p. 4.

8 BREGADŽĖ, Ivanė. A. Vienuolis Tbilisyje. 1959. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. Vilnius, 1963, p. 27–28; BGAŽBA, Chuchutas. A. Vienuolis Abchazijoje. 1963. Ten pat, p. 268–271; ŽUKAUSKAS, Albinas. Artimesnis nei giminė. 1963. Ten pat,

p. 272–297; GOMIAŠVILIS, Aleksis. Neužmirštami susitikimai. 1962. Ten pat, p. 298–306; SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze. 1959. Ten pat, p. 307–335; BERIDŽĖ, Vachtangas. Gruzijos bičiulis. 1962. Ten pat, p. 336–337; PAUKŠTELIS, Juozas. Atsimenu jį tokį. Iš PAUKŠTELIS, Juozas. *Dažnai atsimenu juos: atsiminimai*. Vilnius, 1979, p. 270–304.

9 ŠALTENIS, Rapolas. A. Vienuolio gyvenimo pėdsakais. 1962–1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*, p. 95–97.

10 ŠALTENIS, Rapolas. *A. Vienuolio gyvenimo pėdsakais: biografinė apybraiža*. Vilnius, 1982, p. 200–203.

11 ŠALTENIS, Rapolas. *Tikras netikras A. Vienuolis*. Kaunas, 1994, p. 34–37.

12 ŽUKAUSKAS, Stasys. [Atsiminimai apie A. Vienuolį]. Iš *Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį*. Utena, 2002, p. 35–40.

13 VENCLOVA, Antanas. Atsiminimai apie A. Vienuolį. 1961. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*, p. 194–195; PALECKIS, Justas. Liaudies rašytojas, tarybinis deputatas. 1963. Ten pat, p. 208; ŠIMKUS, Jonas. Kaip savo tikrą tėvą. 1962. Ten pat, p. 229–230, 234–235; KORSAKIENĖ, Halina. Nepamiršamos akimirkos. 1970. Iš KORSAKIENĖ, Halina. *Susitikimai: įspūdžiai ir mintys*. Vilnius, 1977, p. 19–22.

14 ŽUKAS, Vladas. Antano Vienuolio biblioteka. *Bibliotekų darbas*, 1977, nr. 10, p. 31–35.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad minėtose ir kitose publikacijose esama nemažai įsivėlusių rašytojo biografijos netikslumų ir klaidingų teiginių. Bene nė vienas autorių taip ir nesugebėjo tiksliai nurodyti, kuriais metais ir kiek kartų pokario metais A. Vienuolis-Žukauskas lankėsis Kaukaze, nors tai lengvai atsekama kad ir iš jo gausiai išlikusios korespondencijos pluošto. Taip pat pažymėtina, kad visų rašiusiųjų tekstai dienos šviesą išvydo sovietmečiu. Vadinasi, ne viską jie tada galėjo pasakyti, ne visi archyviniai šaltiniai jiems buvo prieinami. Tai lėmė ir vieno ar kito teiginio ir interpretacijų paviršutiniškumą, netikslumą arba tiesiog tiesos nutylėjimą. Tenka pripažinti, kad iki šių dienų išlikęs turtingas, įvairialypis ir gausus A. Vienuolio-Žukausko rankraštinis ir spaudos palikimas, sutelktas VŽM, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne (toliau – LLTI BR) ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), yra mažai tyrinėtas. Jis teikia sovietinės Lietuvos kultūrinio ir literatūrinio gyvenimo tyrėjams galimybių kritiškai įvertinti vadinamojo tarybinio rašytojo aplinką ir jo veiklą iš šiandienos žiūros taško. Rašytojo memorialinės bibliotekos knygos, susijusios su Kaukazu, gali būti traktuojamos kaip pagalbiniai pirminiai tyrimo šaltiniai, padedantys patikslinti kai kurias jo biografijos detales, atskleisti ryšius su Gruzijos, Armėnijos ir Azerbaidžano rašytojais, taip pat jo skaitymo įpročius ir knygos kultūros tradicijas.

Taigi šiuo straipsniu siekiama dviejų pagrindinių uždavinių: 1) atskleisti, kaip Kaukazas tiesiogiai siejosi su A. Vienuolio-Žukausko biografija ir kokią įtaką turėjo jo kūrybiniam gyvenimui jaunystėje ir pokario metais; 2) pasitelkus Kaukazo tautų rašytojų A. Vienuoliui-Žukauskui dedikuotus ir kitus su Kaukazu susijusius jo memorialinės bibliotekos leidinius, iširti, kada ir kokiais būdais jie į ją pateko, atskleisti rašytoją ir dedikacijų autorius siejusius ryšius.

A. VIENUOLIS-ŽUKAUSKAS IR KAUKAZAS: ĮTAKA RAŠYTOJO KŪRYBINIAM GYVENIMUI

KAUKAZE XX AMŽIAUS PRADŽIOJE. Kaip žinoma, būsimas rašytojas 1900–1903 m. gyveno Maskvoje (Rusija) ir dirbo mokiniu Keizerio vaistinėje. 1903 m. vasarą A. Vienuolis-Žukauskas išvyksta į Kaukazą, į Železnovodską (Rusija), atlikti privalomosios trijų mėnesių trukmės vaistininko padėjėjo praktikos. Grįžęs jis išlaiko egzaminus ir įgyja provizoriaus padėjėjo kvalifikaciją. 1903 m. pabaigoje–1904 m. vasarą jis dirba vaistinėje Kaliazine (Rusija), 1904 m. vasarą – kurį laiką Železnovodske, o nuo tų pačių metų rudens iki 1905 m. pradžios apsigyvena Tbilisyje (Gruzija) ir dirba vaistininko padėjėju Ferdinando Oteno vaistinėje. Kaip yra rašęs jau minėtame 1955 m. sausio 9 d. laiške neidentifikuotam asmeniui,

su keliais rubliais kišenėje pasileidžiau į tą tolimąjį pasakingą Kaukazą ne uždarbiauti, o kalną Elbruso, Kazbeko pamatyti, jo 40-ties tautų tautelių pasižiūrėti...¹⁵ Štai kaip savo, tada dar vos tik į trečią dešimtį įžengusio jautrios sielos jaunuolio, pirmąkart išvydusio Železnovodsko vietovę, patirtus įspūdžius 1954 m. aprašė atsiminimiuose: *Ir šiandien negaliu užmiršti to įspūdžio, kokį padarė man tuomet Železnovodskas, kai aš, išlįęs iš traukinio, kopiau į kalną. Kurorto kurhauze simfoninis orkestras tuo metu grojo Supėns uvertiūrą „Poetas ir kaimietis“. Aš padėjau ant žemės savo lagaminėlį, prisėdau ant suoliuko ir saldžiai apsiverkiau, o ko apsiverkiau, ir pats nebūčiau galėjęs pasakyti.*¹⁶ Tbilisyje jis įsitraukė į 1905 m. įvykius. Sausio 21 d. dalyvavo politinėje demonstracijoje Tbilisyje, už tai buvo suimtas ir 47 dienas kalintas Metecho tvirtovėje. Kovo mėnesį paleistas, jis išvyko į Vladikaukazą (Rusija) ir ten iki 1907 m. dirbo A. Knapo vaistinėje vaistininko padėjėju.

Būtent aptariamam gyvenimo laikotarpiu, įkvėptas Kaukazo gamtos grožio, A. Vienuolis-Žukauskas parašė, jo žodžiais, pirmuosius savo kūrinčius¹⁷. Kaip 1957 m. kovo 20 d. savo autobiografijoje rašė, *pirmutinis mano „kūrinys“, jei galima jį taip pavadinti, tai buvo laiškas iš Železnovodsko, laiškas buvusiems mano draugams – bendradarbiams, Kaliazino vaistinės farmacininkams, iš kur aš buvau atvykęs.*¹⁸ Tas laiškas, pasak jo, buvo parašytas 1903 metais, o išspausdintas „Farmaceutų reikaluose“ 1907 metais antrašte „Laiškas provizoriaus padėjėjo Jono Kurpolio Jurgiui Kukoliui“. Remdamiesi A. Vienuolio-Žukausko biografija, patikslintume, kad šis laiškas greičiausiai buvo parašytas 1904 m., kai jis ir atvyko iš Kaliazino į Železnovodską, o išspausdintas jo minėtame žurnale tik 1912 metais¹⁹. Antruoju savo „kūriniu“ rašytojas laikė 1904 m. iš Tbilisio į „Lietuvių laikraštį“ Peterburgan pasiųstą pirmąją korespondenciją „Iš Tifliso“²⁰. Be kitko, tai yra ir pirmasis jo rašinys, paskelbtas spaudoje – 1905-aisiais metais, tąkart pasirašytas A. Ž. inicialais. Patekęs į kalėjimą, minėtąją Metecho tvirtovę, A. Vienuolis-Žukauskas, jo žodžiais, ėmė rašyti *dienyną*, kuri vėliau perdirbo į apybraižą „Kalėjimo įspūdžiai“. Anot literatūrologo Juozo Stonio, būtent tais įspūdžiais jis, galima sakyti, ir pradėjo literato karjerą²¹. Vertindamas iš laiko nuotolio,

15 Antano Vienuolio laiškas nežinomam asmeniui. Soči, 1955.I.9. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 797.

16 VIENUOLIS, A. Susitikimai Kaukaze, p. 195–196.

17 Šioje vietoje reikia prisiminti ir būsimo rašytojo dar 1900-aisiais parašytus pirmuosius kūrybinius bandymus – apsakymą „Paskutinė meilė“ ir trumpą eiliuotą poemėlę „Karalienės liūnas“.

18 VIENUOLIS, Antanas. Rudeniop: iš mano autobiografijos. 1957.III.20. Iš VIENUOLIS, Antanas.

Raštai. T. 6, kn. 2, p. 552.

19 VIENUOLIS, A. Laiškai provizoriaus padėjėjo Jurgio Kukolio prie provizoriaus Jono Kurpolio: laiškas pirmas. 5 birželio, Kislovodskas. *Farmaceutų reikalai*: nemokamas priedas prie „Lietuvos žinių“ No 34, 1912, nr. 4, p. 48–50.

20 Ž., A. Iš Tifliso. *Lietuvių laikraštis*, Peterburgas, 1905, 17 vasario (2 kovo), No 11, p. 141.

21 STONYS, Juozas. Antano Vienuolio vertybės. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Grįžo*: apsakymai, apsakos, legendos. Vilnius, 2011, p. 6.

pirmuoju savo tikru „meno kūrinium“ A. Vienuolis-Žukauskas įvardijo osetinų liaudies motyvais parašytą legendą „Amžinasis smuikininkas“ (1905), kurią sukūrė *Kistyno tarpukalnio nuostabaus grožio bei uolų chaoso sužavėtas*.²² Jį užplūdusių jausmų ir išgyvenimų virsmą kūrinium bei jo pavadinimo kilmę aiškino taip: *Ką toje nuostabioje po kalnus kelionėje pamačiau ir patyriau, man pasirodė, kad jokių raštu, jokia žmogaus kalba negalima nei apsaityti, nei aprašyti ir kad visą tą išpūdį tegalėtų perteikti tik muzika, ypač smuikas. Užtat ir savo kūrinį pavadinau „Amžinasis smuikininkas“*.²³ Pamatęs kalnuose bazalto stulpus, kurie iš tolo atrodė panašūs į suakmenėjusių vienuolių statulas²⁴, po metų, 1906-aisiais, gruzinų liaudies motyvais parašė antrąją savo legendą „Užkeiktieji vienuoliai“. Kaip pažymėjo J. Stonys, šios dvi legendos, A. Vienuolio-Žukausko žodžiais, *apgautos savos fantazijos bei įsivaizdavimo polėkiais*²⁵, yra ne tik pirmosios, bet ir geriausios rašytojo parašytos legendos.

Reikia pažymėti, kad gyvendamas Tbilisyje, būsimas rašytojas, be įstabios gamtos ir kalnų didybės, labai žavėjęsis ir rusų prozininko Antono Čechovo bei rusų poeto Simono Nadsono kūryba. Jau 1951 m. A. Vienuolis-Žukauskas tiksliai atskleidė aplinką, kuri, mūsų akimis, šiandien nė nepalieka mįslių, kas gi tąkart jautriaisiųjų jaunuolių paskatino žengti kūrybiniu keliu: *Namie gi, mano jaukiame kambarėlyje su balkonu į šiaurės kalnus, gulėjo ant stalo Čechovo raštų keturiolika knygų*²⁶, *Nadsono poezijos tomelis, o už paveikslo – paskutinis „Iskros“ numeris. Ir Nadsoną, ir Čechovą aš buvau įsimylėjęs ir taip jų kūryba sužavėtas, kad pačiam parūpo kurti, tik nežinojau, nuo ko pradėti – nuo poezijos ar nuo prozos*.²⁷ Išbandęs abu šiuos literatūros žanrus. Gyvendamas Tbilisyje, jis parašė eilėraščių „Mandžiūrijos laukuose“, o Vladikaukaze – eilėraščių-legendą „Saulė ir Mėnuo“, kurie tąkart niekur nebuvo išspausdinti. Kaip pats vėliau rašė, *visa toji mano pirmutinė kūryba, poezija ir proza, taip ir pasiliko Tiflise*.²⁸ Šį rašytojo teiginį šiandien iš dalies galime paneigti. Pirmojo eilėraščio likimas išties nežinomas, o antrojo autografas, net pažymėtas tikslia 1905-ųjų metų data, yra išlikęs LLTI BR²⁹. Dar vienas šio kūrinėlio autografas yra saugomas ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS) kaip A. Vienuolio-Žukausko 1907 m. vasario 21 d. „Lietuvos ūkininko“ redakcijai rašyto laiško priedas³⁰, kuris buvo paskelbtas 1988 m. *Raštų* 6-ojo tomo antroje knygoje³¹. Išsaugojo tada rašytojas ir minėtojo „Laiško provizoriaus padėjėjo Jono Kurpolio Jurgiui Kukoliui“ autografo fragmentą, šiandien saugomą LLTI BR³². Šioje vietoje svarbu pažymėti, kad pastarieji išlikę kūriniai, kuriuos turi LLTI BR, jau yra pasirašyti A. Vienuolio slapyvardžiu. Tai leidžia paneigti iki šiol istoriografijoje įsitvirtinusių teiginį, esą literatūrinį slapyvardį rašytojas pasirinko ir juo ėmė pasirašinėti savo kūrybą nuo 1907 metų. Tam pagrindo galėjo suteikti paties rašytojo dar 1928 m. vasario 26 d. laiške rašytojui, literatūros ir dailės kritikai, teatro veikėjui Vytautui Bičiūnui nuskambėjęs abejonių nekeliantis teiginys:

aš A. *Vienuoliu pasirašiau 1907 metais*³³. Tiesa, Juozas Tumas-Vaižgantas šią datą dar gerokai nutolino teigdamas, kad „*Vienuoliu*“ Antanas Žukauskas tapo, kai ištiko jį šeimyninis priepuolis, kai liko gyvnašlis³⁴, t. y. 1918-aisiais, kai išsiskyrė su pirmąja žmona Sofija Jackūnaite-Žukauskiene. Visgi surasti A. Vienuolio-Žukausko autografa leidžia teigti, kad 1904–1905 metais būsimo rašytojo sąmonėje A. *Vienuolio* slapyvardis jau šmėkščiojo. Antra vertus, į spaudos, tiksliau – į „Aušrinės“ žurnalo, puslapius rašytojas A. *Vienuolio* slapyvardžiu pirmą kartą įžengė tik 1911-ųjų kovo 22-ąją. Šiuo slapyvardžiu jis pasirašęs po savo kūriniu „Aleliuja“³⁵. Iki tol jo paskelbti kūriniai pasirašyti inicialais A-s Ž-s³⁶.

22 VIENUOLIS, Antanas. Rudeniop: iš mano autobiografijos, p. 552.

23 Ten pat, p. 552–553.

24 Ten pat, p. 553.

25 Ten pat.

Būtent dėl šios priežasties jau 1955 m. rengiant spaudai A. Vienuolio-Žukausko Kaukazo tautų motyvais parašytų legendų rinkinį rusų kalba, jis ėmė primygtinai reikalauti jas vadinti ne legendomis, o *apysakaitėmis, fantazijomis*, nes *esą tai yra ne legendos, o mano fantazijos vaisius, tai toliau jų legendomis ir nebevadinsime*. Žr.: Antano Vienuolio laiškas Icikai Gurvičiui. Soči, 1955.I.22–29. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 801; Antano Vienuolio laiškas Jurgiui Tornau. Soči, 1955.I.22–29. Ten pat, p. 803; Antano Vienuolio laiškas Levui Slaviniui. Soči, 30.1.55. Ten pat, p. 805. Tačiau, kaip žinoma, rinkinys vis dėlto išėjo antrašte *Kaukazo legendos* (*Кавказские легенды*).

26 Labai tikėtina, kad A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje šiandien saugomi A. Čechovo pirmosios laidos kūrinių rinkiniai (t. 3, 4, 6 ir 8), išleisti 1901 m. A. F. Markso leidykloje Sankt Peterburge, gali būti tie patys, kuriuos tada dar būsimas rašytojas mini *gulėjusius ant stalo* Tbilisyje. Žr. egz.: VŽM 477 S 477, VŽM 478 S 478, VŽM 479 S 479 ir VŽM 480 S 480. Šių egzempliorių laidos duomenys ir publikavimo datos nustatytos pasitelkus Irmos Vidujeckajos studiją A. P. Čechovas ir jo leidejas A. F. Marksas (*A. П. Чехов и его издатель А. Ф. Маркс*; 1977).

27 VIENUOLIS, A. Pavainikė. 1951. Iš VIENUOLIS, A. *Iš mano atsiminimų*, p. 59.

28 Ten pat.

29 VIENUOLIS, A. [*Kitados mėnuo su saule gyveno...*] [rankraštis]. 1905. 2 lap. LLTI BR, F16–13.

30 *Antano Žukauskio laiškas „Lietuvos Ūkininko“ redakcijai ir priedas legenda „Saulė ir Mėnuo“* [rankraštis]. Vladikaukazas, 1907 II 21. 3 lap. LMAVB RS, F12–313.

31 Antano Vienuolio laiškas „Lietuvos ūkininko“ redakcijai. Vladikaukazas, 1907, vasario 21. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 561–563.

32 VIENUOLIS, A. *Laiškas provizoriaus padėjėjo Jono Kurpolio prie padėjėjo Jurgio Kukolio*: [fragmentas] [rankraštis]. Kislovodskas, 5 birželio. [1904]. 2 lap. LLTI BR, F16–15.

33 Antano Vienuolio laiškas Vytautui Bičiūnui. Anykščiai, 26-II-28 m. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 592.

34 VAIŽGANTAS. Antano Žukausko-Vienuolio 50 met. suk.: (1882–1932). Iš VAIŽGANTAS. *Vaižganto raštai*: mūsų literatūros istorijai: ašmas būrys veikėjų. T. 19. Naujieji literatūros nuotykių. Kaunas, 1933, p. 113.

35 VIENUOLIS, A. Aleliuja. *Aušrinė*, 1911, kovo 22 (nr. 2), p. 54–57.

36 Su A. Vienuoliu-Žukausku paskutiniai jo gyvenimo metais artimai bendravusi ilgametė Vilniaus A. Vienuolio vidurinės mokyklos mokytoja lituanistė Bronė Katininė pažymi, esą slapyvardžiu rašytoją paskatinęs pasirašinėti „Aušrinės“ žurnalo redaktorius Stasys Šilingas, atseit, *rašytojui nepatogu pasirašinėti tik raidėmis A-s Ž-s*. Žr.: KATININĖ, Bronė. *Atodairių vasara*: atsiminimai apie Antaną Vienulį. Vilnius, 2002, p. 272.

Istoriografijoje paplitę ir skirtingi A. Vienuolio slapyvardžio pasirinkimo motyvų aiškinimai. Šiuo klausimu ir pats A. Vienuolis-Žukauskas nebuvo nuoseklus. Antai minėtame laiške Vyt. Bičiūnui jis išdėstęs: *A. Vienuolio pseudonimą pasirinkau daugiau dėl savo būdo, nesugebėjimo rasti sau atatinančių draugų ir kad buvau pamėgęs vienumą, nes nei salonų salonėlių draugijose, nei šiaip susirinkimuose nesijausdavau savo kaily ir kurti galėdavau tik vienumoje.*³⁷ Ir kiek vėliau rašytame laiške Vilniaus universiteto dėstytojai savo bičiulei Elenai Samaniūtei rašytojas prisipažino esąs „nesvetavas“ žmogus: *Baliuje varžaus ir nežinau kur dėti savo rankas. Be to, ir frakas mane varžo ir jaučiuos, kaip balerina. O ir į kitus frakuotus sunku žiūrėti.*³⁸ Teprabėgus vos septyneriems metams po to, kai rašė laišką Vyt. Bičiūnui, laiške sūnui Stasiui jau pats sau prieštaravo: *Vienuoliu pasivadinau dėl to, kad aš vienumo ar nuobodumo gyvenime nežinau ir nepažįstu – aš vis gyvenu ir bendrauju su kitados kur nors matytais žmonėmis, vaizdais.*³⁹ Gyvenimo saulėlydį pasitikdamas, rašytojas visgi prisipažįsta, kad savo gyvenimo kelyje daugiausia buvau vienas: *draugų turėjau mažai. Užtat ir pseudonimą pasirinkau – Vienuolis, tai yra – vienas vienužis.*⁴⁰ Skirtingus argumentus šiuo klausimu rašytojas pateikdavęs ir kitiems savo artimiesiems ir bičiuliams, tačiau žinodami, kad pasirinkto slapyvardžio ištakos glūdi jau Kaukaze, galbūt arčiausiai tiesos laikytume giminaitės, augintinės Sofijos Baranauskaitės-Stankevičienės atsiminimuose užfiksuotą paliudijimą, esą *gyvendamas Kaukaze, jis ilgėjęsis savo gimtinės, išeidavęs, saulei leidžiantis, ir žiūrėdavęs į kalnus, gamtą. Pasijausdavęs toks vienišas ir, kai pradėjęs rašyti, pasirašydavęs ne Vienuolis, o Vienulis.*⁴¹

Kaip pažymi J. Stonys, A. Vienuolio-Žukausko jau pirmuoju kūrybiniu laikotarpiu, kai įžengė į lietuvių literatūrą, sukurti kūriniai atskleidė jo, kaip rašytojo, talentą ir besiformuojančio stiliaus esminius bruožus, o Kaukazo įspūdžių pažadinta kūrybinė energija išsiliejo jo gausiuose vėlesniuose kūriniuose⁴². Kaip žinoma, 1907 m. A. Vienuolis-Žukauskas grįžo į Maskvą. 1907–1910 m. jis vieno iš Maskvos universitetų Medicinos fakultete studijavo farmacijos mokslus, kur įgijo provizoriaus išsilavinimą. Tuo pat metu, 1907–1914 metais, jis dirbo tuo laiku didžiausioje Europoje V. K. Fereino vaistinėje. Į Lietuvą grįžo 1918-aisiais. Kūriniuose, ypač parašytuose Maskvos laikotarpiu, vienaip ar kitaip juntama Kaukazo įspūdžių prisodrinta besiskleidžianti rašytojo dvasia. A. Vienuolis-Žukauskas ne kartą yra pažymėjęs, kad kiekvienam savo vaizdeliui sėmęsis medžiagos iš kokio nors gyvenimo epizodo, jo paties matyto, girdėto ar net išgyvento, *paskiau gausiai atmiežto savo fantazijos.*⁴³ Taip antai apsakymą „Grįžo“, pasak jo paties, parašė sugrįžęs iš Kaukazo ir sunkiai persirgęs slaptuoju drugiu⁴⁴. Kaip pasakojęs savo sūnėnui Rapolui Šalteniui, *atrodė, kad nepagysiąs, kad nebeparvyksiąs į savo brangiuosius Užuožerius. Lindę liūdniausios mintys. Gyvenimas atrodeš pragyventas tuščiai ir beprasmiškai... Taip ir susiklostę apysakos „Grįžo“ vaizdai ir tokia pesimistiška jos*

nuotaika.⁴⁵ Ypač gausiais Kaukazo gamtos potėpiais nuspalvintą kūrinių „Šio svieto niekniekių niekniekiai“ rašęs, turėdamas galvoje tą patį Vladikaukazą, kuriame gyveno netolimos jaunystės metais⁴⁶. Ir kituose jo kūriniuose kartkartėmis *pasidūžena* kaukazietiškieji motyvai.

KAUKAZE 1946, 1951, 1952, 1953 IR 1955 METAIS. Antrą kartą *saulės ir kalnų kraštą*⁴⁷ rašytojas aplankė jau tik praėjus beveik pusšimčiui metų – 1946-aisiais. Tąkart spalio 12 d.–lapkričio 15 d. po Rusiją, Armėniją, Azerbaidžaną ir Gruziją jis keliavo kartu su Lietuvos SSR rašytojų sąjungos delegatais Petru Cvirka, Juozu Paukšteliu ir Albinu Žukausku. Tos kelionės įspūdžiai, kaip ir derėjo pagal to meto sovietų ideologų diktuojamas žaidimo taisykles, buvo plačiai ir gausiai nušviesti pačių keliauninkų 1946–1947 metų spaudoje ir specialiai tam reikalui aprašyti 1947–1948 m. išleistose dvejose knygelėse – P. Cvirkos apybraižų rinkinyje *Gruzijos širdis*⁴⁸ ir J. Paukštelio knygoje *Kelionė po Užkaukazį*⁴⁹. Dar iki šioms pasirodant, spaudoje buvo skelbiamos ištraukos tiek iš P. Cvirkos⁵⁰, tiek iš J. Paukštelio⁵¹ būsimų leidinių. Alb. Žukausko rašiniai kelionės po Kaukazą įspūdžiams aprašyti pasirodė „Literatūroje ir mene“⁵², „Tiesoje“⁵³ ir „Jaunimo gretose“⁵⁴. A. Vienuolio 1946 m. parašyta apybraiža „Įspūdžiai iš broliškų tarybinių respublikų“ buvo išspausdinta

37 Antano Vienuolio laiškas Vytautui Bičiūnui. Anykščiai, 26-II-28 m. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 592.

38 Antano Vienuolio laiškas Elenai Samaniūtei [rankraštis]. Anykščiai, 1940-V-15 d. VUB RS, F124–49, lap. 9.

39 Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1935-II-23. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 669.

40 VIENUOLIS, Antanas. Rudeniop: iš mano autobiografijos, p. 551.

41 STANKEVIČIENĖ, Sofija. Kaip tikras tėvas. 1960. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*, p. 383.

42 STONYS, J. *Antanas Vienuolis*. Vilnius, 1957, p. 15.

43 VIENUOLIS, Antanas. Kaip aš rašau: atsakymas į „Kultūros“ žurnalo anketą. 1934. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, 1988, p. 479.

44 Ten pat.

45 ŠALTENIS, Rapolas. A. Vienuolio gyvenimo pėdsakai, p. 98.

46 VIENUOLIS, Antanas. Vėl Kaukaze. 1951. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 432.

47 Ten pat, p. 424.

48 CVIRKA, P. *Gruzijos širdis*: apybraižos. Vilnius, 1947. 36 p.

49 PAUKŠTELIS, Juozas. *Kelionė po Užkaukazį*. Kaunas, 1948. 149, [3] p.

50 CVIRKA, P. Ararato slėny. *Tiesa*, 1947, sausio 26, p. 2; sausio 29, p. 2; Azerbaidžane: (kelionės įspūdžiai). Ten pat, sausio 30, p. 6; sausio 31, p. 6; Gruzijos širdis. Ten pat, kovo 23, p. 6.

51 PAUKŠTELIS, J. Legendų kraštuose: (kelionės po tolimąjį Kaukazą įspūdžiai). *Valstiečių laikraštis*, 1947, vasario 20, p. 7; vasario 23, p. 2; vasario 28, p. 2; kovo 2, p. 4; kovo 6, p. 8; kovo 9, p. 3; kovo 14, p. 6.

52 ŽUKAUSKAS, Albinas. Saulėtoje Armėnijoje. *Literatūra ir menas*, 1946, gruodžio 10, p. 3; Didžiųjų turtų, audringų vėjų ir poezijos krašte. Ten pat, 1946, gruodžio 20.

53 ŽUKAUSKAS, Alb. Svečiuose pas tarybinius milijonierius: iš kelionės po Užkaukazę. *Tiesa*, 1946, gruodžio 28, p. 3.

54 ŽUKAUSKAS, Albinas. Tarybiniame Azerbaidžane. *Jaunimo gretos*, 1947, nr. 1, p. 16–17, 20.

„Pergalės“ puslapiuose⁵⁵. Rankraščiu liko ir dar vieni jo aprašyti kelionės įspūdžiai, šįkart pagrindinį dėmesį skiriant Kaukazo literatūriniam gyvenimui ir konkrečių rašytojų kūrybai aptarti⁵⁶. Tekstas neturi pradžios ir pabaigos, yra nedatuojamas, tačiau sprendžiant iš turinio, atsirado būtent po 1946 metų išvykos po Kaukazą.

Minėtų rašinių autoriai patys gana taikliai apibūdino vieni kitų aprašytus įspūdžius. Antai, A. Vienuolio-Žukausko pastebėjimu, P. Cvirka tąkart *daugiausia dėmesio kreipė į naujus Kaukazo tautų socialistinius laimėjimus*.⁵⁷ Pritardami šiai lietuvių literatūros klasiko įžvalgai, pridurtume, kad P. Cvirkos *Gruzijos širdis* išties sudaro pavyzdinio tvirtos sovietų ideologo rankos nukalto grožinio kūrinio įspūdį. Ne veltui ir tuometis Lietuvos SSR rašytojų sąjungos pirmininkas Jonas Šimkus parašytame atsiliepime apie kalbamą kūrinį, įvardijęs jį *pavydėtina gražia daina tarybiniam Kaukazui*, pažymėjo, esą šis apybraižų rinkinys *ne tik brangus savo grožiu ir teisingumu dokumentas, bet taip pat didelė pamoka mūsų rašytojams, kaip apybraižą paversti politiškos minties ir žodžio meno tobula sinteze, kaip reikia rašyti gerai*.⁵⁸ Gana kritiškai A. Vienuolis-Žukauskas įvertino savo jaunesniojo bičiulio Alb. Žukausko rašinius, kuriuose esą buvę *daug probėgomis pastebėtų faktų, bendrų bruožų, miglotų kontūrų – buvo laikraštiniško žvilgsnis, o ne rašytojo, ne vienuoliškas žvilgsnis*.⁵⁹ Išties paties A. Vienuolio-Žukausko minėtoje apybraižoje tik jam būdingu stiliumi pagaviai tapomas kelionės įvykių kaleidoskopas, daug dėmesio kreipiama į vietas, kur prabėgo kūrybingiausios jo jaunystės dienos, be to, apstu jį vis dar tebežavinčios Kaukazo gamtos ir kalnų motyvų. Tuo jo įspūdžiai ir išsiskyrė iš visų kitų parašytųjų.

Praėjus vieneriems metams po 1946-ųjų išvykos, J. Šimkus, tarsi apibendrinamas visus pasirodžiusius rašinius, regis, palankiai įvertino keliauninkų triūsą: *ketvertas mūsų rašytojų <...> sugebėjo gana plačiai supažindinti mūsų visuomenę su tolimu, bet brolišką Kaukazo tautų gyvenimu, su jų nueitu tarybinu keliu ir tame kelyje pasiektais laimėjimais*.⁶⁰ 1946 metų išvykos po Kaukazą akimirkos fiksuojamos ir jau vėlesniaisiais metais parašytuose Alb. Žukausko⁶¹, J. Paukštelio⁶² bei toje išvykoje susitikimuose su lietuvių delegatais dalyvavusių Kaukazo tautų rašytojų Chuchuto Bgažbos⁶³ ir Aleksio Gomiašvialio⁶⁴ atsiminimuose apie A. Vienuolį-Žukauską. Beje, po kelionės praėjus dvidešimčiai metų, iš jos dalyvių gyvi tebuvo likę du – Alb. Žukauskas ir J. Paukštelis, kurių atmintyje įspūdžiai dar neblėso. Antai pirmasis antrajam 1966 m. kovo 31 d. laiške pašmaikštavęs: *Kai važinėjome po Užkaukazę, Tu ir Vienuolis man atrodėte labai subrendę, sumitę, lyg kokie dėdės, net varžydavaisi. O dabar – ne, jau pats atrodai lyg ir vienmetis su manimi, dar gana jaunas vyriokas. Matai, ką laikai daro: sumažina nuotolius ir skirtumus*.⁶⁵

Trečią kartą, 1951-ųjų rugsėjo mėnesį, A. Vienuolis-Žukauskas po Kaukazą keliavo su sūnumi Stasiu ir marčia. Šis jau nuo pat vaikystės dienų, prisiziūrėjęs tėvo

iš Kaukazo parsivežtų stereoskopinių nuotraukų⁶⁶, galimybę pakeliauti po Kaukazą laikė didžiausia savo svajone. Šios kelionės įspūdžiai užfiksuoti paties rašytojo 1951 m. parengtoje ir 1952 m. „Pergalės“ puslapiuose išspausdintoje apybraižoje „Vėl Kaukaze“⁶⁷ ir sūnaus atsiminimuose apie tėvą⁶⁸. Tiesa, 1952 m. sausį „Literatūroje ir mene“ pasirodė ir A. Vienuolio-Žukausko atsiminimai apie osetinų poetą Kostą Chetagurovą⁶⁹, kurie 1954 m. buvo išplėtoti ir įtraukti į platesnę apybraižą „Susitikimai Kaukaze“⁷⁰. Nors A. Vienuolis-Žukauskas publicistiškai pažymėjęs, kad per šį apsilankymą jį *daugiau domino tarybinės santvarkos pasiekimai meno, kultūros, ūkio, technikos, energetikos ir gamtos pakeitimo srityse*⁷¹, sprendžiant iš sūnaus užrašytų atsiminimų, jiedu laiką daugiausia leido keliaudami.

Darsyk rašytojas aplankė Kaukazą ankstyvą 1952 metų rudenį – tąkart drauge su rašytoju Mykolu Sluckiu ir jo žmona. 1963 m. paskelbti pastarojo 1959 m. parašyti kelionės įspūdžiai „Su A. Vienuoliu Kaukaze“⁷². 1953 m. pavasarį rašytojas ilsėjosi Železnovodsko, 1954 m. gruodžio pabaigoje–1955 m. pradžioje – Sočio sanatorijose. Pastarosios išvykos jau buvusios kitokio pobūdžio – į jas vykęs gydytojų patiriamas *sveikatos pataisyti*. Sanatorijų *stropus režimas*, regis, neteikė rašytojui tokio malonumo, kokį patirdavęs keliaudamas. Iš laiškų artimiesiems ir bičiuliams padvelkia vienatvė, ilgesiu. Antai 1955 m. sausio 6 d. laiške Janinai ir Vytautui Kubiliams jį atviravęs: <...> *ištisas valandas praleidžiu pajūry ir negaliu atsigerėti jūros*

55 VIENUOLIS, A. Įspūdžiai iš broliškų tarybinių respublikų. *Pergalė*, 1947, nr. 1, p. 26–47.

56 VIENUOLIS, A. [*Apie Užkaukazės resp. literatūrinį gyvenimą bei rašytojus*] [rankraštis]. [1946]. 5 lap. LLTI BR, F16–1038.

57 VIENUOLIS, Antanas. Didįjį mūsų rašytoją Petrą Cvirką prisiminus. 1947. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 516.

58 ŠIMKUS, Jonas. Daina apie tarybinį Kaukazą. *Literatūra ir menas*, 1947, spalio 13.

59 ŽUKAUSKAS, Albinas. Artimesnis nei giminė, p. 296.

60 ŠIMKUS, Jonas. Daina apie tarybinį Kaukazą.

61 ŽUKAUSKAS, Albinas. Artimesnis nei giminė, p. 272–297.

62 PAUKŠTELIS, Juozas. Atsimenu jį tokį, p. 270–304.

63 BGAŽBA, Chuchutas. A. Vienuolis Abchazijoje, p. 268–271.

64 GOMIAŠVILIS, Aleksis. Neužmirštami susitikimai, p. 298–306.

65 Albino Žukausko laiškas Juozui Paukšteliiui.

66.III.31. Iš *Metlaidžių atabradai*: Albino Žukausko šimtmetis. Vilnius, 2013, p. 184.

66 Stereoskopinės nuotraukos yra išlikusios iki šių dienų ir saugomos VŽM. Žr.: VŽM 3616 F 645–VŽM 3630 F 659, VŽM 3632 F 661–VŽM 3643 F 672. Rašytojas iš Kaukazo į Lietuvą parsivežė ir išsaugojo ir daugiau senųjų fotografijų, kurios šiandien yra VŽM.

67 VIENUOLIS, A. Vėl Kaukaze. *Pergalė*, 1952, nr. 1, p. 44–54.

68 ŽUKAUSKAS, Stasys. *Kaukaze*: (iš atsiminimų apie A. Vienuolį-Žukauską) [rankraštis]. 1972. 13 p. VŽM 8240 D 2627; [Atsiminimai apie A. Vienuolį]. Iš *Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį*, p. 35–40.

69 VIENUOLIS, A. Kostos Chetagurovo tėviškėje. *Literatūra ir menas*, 1952, sausio 6.

70 VIENUOLIS, A. Susitikimai Kaukaze, p. 192–213.

71 VIENUOLIS, Antanas. Vėl Kaukaze, p. 424.

72 SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze, p. 307–335.

amžinu grožiu, tuo perpetuum mobile, bangavimu-kvėpavimu ir užimu. Kiek slėgia vienuma.⁷³ O tų pačių metų balandį sūnui pasidžiaugęs: *Vis dar negaliu atsidžiaugti, kad aš namie, o nebe kurorte.*⁷⁴ Kita vertus, tuose laiškuose rašytojo retrospektyvus žvilgsnis į savo jaunystės dienas, praleistas Kaukaze, vis dar išlieka kupinas nostalgijos kibirkštelių ir jis nevengdavęs pasididžiuoti savo praeitimi net ir, regis, mažiau pažįstamiems. Antai 1953 m. vasarą, atsakydamas tuometei Vilniaus universiteto bibliotekininkystės būrelio pirmininkei Vandai Puzinaitei į kvietimą apsilankyti jo *Puodžiūnkiemio* romano aptarimui skirtoje konferencijoje, jis iš Železnovodsko, be kitko, jai rašo: *P. S. Čia, Železnovodske, prieš 50 metų! 1903 m. aš praleidžiau vieną gražiausių savo jaunystės vasarų!*⁷⁵ Rašytojo Teofilio Tilvyčio paliudijimu⁷⁶, lietuvių literatūros klasikas karštai vylėsis dar syki pamatyti ir pakeliauti po Kaukazą 1957 m. vasarą. Jaunystės dienų bičiuliui Ivanei Bregadzei rašytame laiške likus mėnesiui iki savo mirties taip pat prasaręs, kad svajojąs rudenį aplankyti Kaukazą⁷⁷. Deja, netikėta ir staigi mirtis tų metų rugpjūčio 17-ąją rašytoją ir jo svajonę pasiglemžė amžinybėn.

Šioje vietoje reikia pasakyti, kad nuo 4-ojo dešimtmečio Sovietų Sąjungoje ėmė skleistis etninio partikuliarizmo principas⁷⁸. Kaip pažymi istorikas Vilius Ivanauskas, *į partikuliarizmo sklaidą kultūriniai elitai turėjo įsitraukti, kurdami nišas konkrečios respublikos kultūros reprezentacijai. Savotiški pavyzdžiai buvo armėnų ar ypač gruzinų reprezentacijos, demonstruojančios ne vien tautų istorikumą, savotišką „kaukazietišką“ egzotiškumą, bet ir sugebėjimą išsikovoti dėmesį centre.*⁷⁹ Stalinizmo laikotarpiu, maždaug nuo penktojo dešimtmečio antros pusės, Sovietų Sąjungoje imta gana aktyviai propaguoti būtent Užkaukazės respublikų sovietinę egzotiką, pasitelkiant Kaukazo gamtos ir kalnų motyvus, kaukazietiško charakterio ir vietos kultūrų tradicijų žavesį, pavyzdžiui, Gruzijos⁸⁰. Etninio partikuliarizmo raiška pirmiausia turėjo vykti standartizuotu „tautų draugystės“ kanalu, kuriuo buvo siekiama užtikrinti brolišką respublikų literatūros, kaip ir kitų sričių, autorių ir jų kūrybinių žinomumą, publikavimą, recenzavimą ir vertimus į kitas kalbas⁸¹. Tokiu būdu tam tikros tautos kultūra turėjo įsilieti į sąjunginį lygį, tapti sava sąjunginei auditorijai, bet sykiu išlikti išsiskirianti savitu, lengvai atpažįstamu kultūriniu koloritu. Kaip pabrėžia V. Ivanauskas, *„tautų draugystės“ naratyve buvo itin stengiamasi pažymėti tuos momentus, kai skirtingi rašytojai padarė įtaką kelių respublikų literatūroms ar jų kūrybiniam keliui ir biografiniams momentams turėjo įtakos gyvenimas kitoje respublikoje, bendravimas su kitų respublikų rašytojais. Buvo manoma, kad toks faktas (kartu ir kuo didesnis jo viešinimas) daro įtaką tautų suartėjimui.*⁸² Istorikas išskiria tris lietuvių literatų, buvusių labiausiai įtrauktų į „tautų draugystės“ demonstravimą, grupes: *klasikus, gyvuosius autoritetus ir proteguotojus*⁸³. Kaip tik antrajai grupei galėtume priskirti jaunystėje Kaukaze gyvenusį ir keletą legendų Kaukazo tautų

motyvais sukūrusį A. Vienuolį-Žukauską. Būtent dėl to Lietuvos SSR rašytojų sąjungai buvo ypač paranku jį siųsti į komandiruotes po kalbamo regiono respublikas, tikintis jį pasitelkti literatų draugystei stiprinti. Atkreiptume dėmesį, kad jo, kaip rašytojo ir visuomenininko, autoritetas ėmė itin stiprėti būtent nuo maždaug penktojo dešimtmečio vidurio. Antai nuo 1945 m. birželio 1 d. jis oficialiai paskiriamas *Anykščių Baranausko vardo muziejaus direktorium-vyresniuoju mokslo darbuotoju*⁸⁴, 1946 m. rudenį pasirenkamas vienu iš keturių rašytojų, „tinkamų“ deleguoti į išvyką po Kaukazo respublikas, o 1947 m. pradžioje jo kandidatūra pirmą kartą iškeliamą į Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus. Bet kuria proga rašant apie rašytoją kalbamo meto spaudoje sąmoningai akcentuojama jo praeitis, turinti tiesioginių sąsajų su Kaukazu, ir iškeliamą kūryba, parašyta šio regiono tautų motyvais, nes, kaip atvirai viename tokių rašinių deklaravo J. Šimkus, „Kaukazo legendos“ – *juk tai kūriniai, kurie neabejotinai stiprina tautų draugystę*.⁸⁵ Antai tiek P. Cvirka⁸⁶, tiek Julius Būtėnas⁸⁷, net pristatydami A. Vienuolio-Žukausko kandidatūrą į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą „Literatūroje ir mene“ bei „Tiesoje“, tiesiog manipuliuoja rašytojo jaunystės biografinėmis detalėmis, nepamiršdami pabrėžti, kad ir 1946 m. šis drauge su kitais dar sykį keliavo po Kaukazo respublikas ir galėjo įsitikinti, kad *tarybinės santvarkos dėka Kaukazo respublikos neatpažįstamai pasikeitė ir prieš rašytojo akis iškyla socialistinės statybos tikrovė*.⁸⁸ 1946 metais užsimezgasiai vadinamųjų broliškųjų respublikų literatų draugystei patvirtinti ir

73 Antano Vienuolio laiškas Janinai ir Vytautui Kubiliams. Soči, 1955.I.6. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 796.

74 Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1955.IV.25. Ten pat, p. 813.

75 Antano Vienuolio laiškas Vandai Puzinaitei. Železnovodskas, 1953, gegužės 11. Ten pat, p. 757.

76 TILVYTIS, Teofilis. Visada jaunas. 1962. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*, p. 243.

77 SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Gruzijos kalnuose. *Literatūra ir menas*, 1982, kovo 6, p. 14.

78 IVANAUSKAS, Vilius. *Ždanoviščina Lietuvoje: Lietuvos rašytojai tarp „revoliucinių pertvarkymų“ ir „tautų žydėjimo“*. Iš *Stalininis režimas Lietuvoje 1944–1953 m.* Vilnius, 2014, p. 61.

79 Ten pat.

80 Šioje vietoje kaip pavyzdį galima pasitelkti žurnale „Jaunimo gretos“ 1946–1952 m. pasirodžiusias publikacijas, atskleidžiančias Gruzijos žavesį: Gruzijos TSR. *Jaunimo gretos*, 1946, nr. 3–4,

p. 24–25; BARZDAITIS, J. Kelionė po Gruziją. Ten pat, 1946, nr. 11–12, p. 28–29; POŽĖRA, J. Broliškoje Gruzijoje. Ten pat, 1952, nr. 1, p. 9.

81 IVANAUSKAS, Vilius. *Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje*. Vilnius, 2015, p. 229–230.

82 Ten pat, p. 234.

83 Ten pat, p. 234–235.

84 *Švietimo Liaudies Komisaro J. Žugždos įsakymas Nr. 27/5 Švietimo Liaudies Komisariatui* [mašinarštis]. Vilnius, 1945 m. liepos mėn. 1 d. 1 lap. VŽM 4275 D 727.

85 ŠIMKUS, J. Rašytojas Antanas Vienuolis: jo kūrybinio darbo 40 metų sukakties proga. *Tiesa*, 1947, balandžio 12, p. 4.

86 CVIRKA, Petras. Antanas Žukauskas-Vienuo-
lis. *Literatūra ir menas*, 1947, sausio 30, p. 3.

87 BŪTĖNAS, Julius. Įžymus lietuvių rašytojas. *Tiesa*, 1947, vasario 7, p. 3.

88 Ten pat.

ilustruoti buvo skirti pranešimai spaudoje apie 1947-aisiais Lietuvą aplankiusį armenų poetą Ašotą Graši⁸⁹.

Kaip liudija išlikę archyviniai šaltiniai, rašytojas, suprantama, turėjęs „atidirbti“ už komandiruotes, savo kūryba deramai parodydamas sovietinės santvarkos pasiekimus įvairiose srityse. Be jau pirma minėtų spaudoje pasirodžiusių A. Vienuolio-Žukausko apybraižų ir straipsnių Kaukazo tema, iš 1946 m. gruodį sūnui Stasiui rašyto laiško sužinome, kad rašytojo bendrakeleivio, tuomečio Lietuvos SSR rašytojų sąjungos pirmininko P. Cvirkos buvo reikalaujamas *būtinai atvykti į Vilnių ir padaryti pranešimą apie savo kelionę*, nuo kurio tąkart išsisukęs pasiteisnimu: *deja, susirgau ir negaliu važiuoti – sergu pusiau (išiasu). Gal apseis ir be manęs. <...> Cvirkai daviau telegramą, kad nenuvažiuosiu.*⁹⁰ O štai kalbėdamas 1947 m. vykusioje pirmojoje Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos sesijoje rašytojas, šįkart kaip deputatas, jau džiaugiasi neseniai turėta galimybe aplankyti jaunystę menančias ir šiandien sovietinės santvarkos dėka *žydinčias respublikas*⁹¹.

Iškalbingi VUB RS aptikti nuo 1950 m. Valstybinės grožinės literatūros leidykloje redaktoriumi dirbusio ir A. Vienuolio-Žukausko *Puodžiūnkiemio* romaną (1952) bei *Raštų* septyntomį (t. I–VII, 1953–1955) redagavusio Iciko Gurvičiaus nedatuoti pamokymai, ką ir kaip rašytojas turįs rašyti straipsnyje apie Kaukazo grožybes „Jaunimo gretoms“. Antai rašytojui sufleruojama: *Negali nejaudinti Kaukazo grožybės. Žmogus jas vieną kartą pamatęs niekad neužmiršta, lygiai kaip ir jaudinasi kiekvieną kartą. <...> Bet reikia pasakyti, kad labiausiai sujaudino ir kartu nustebino ne gamtos grožybės, bet patys žmonės ir jų darbas.*⁹² Tačiau tai tebuvo oficialusis lygmuo. Iš tikro A. Vienuolis-Žukauskas, iki pat savo gyvenimo pabaigos išlikęs jautrus, *ligi gaudumo vienišas*⁹³, kaskart nuvykęs į savo jaunystės kraštą, mėgavavęsis jo įstabiosios gamtos ir kalnų regioniais. Antai 1953 m. balandžio 20 d. laiške rašytojui Vincui Mykolaičiui-Putinui iš Železnovodsko jis rašė: *Železnovodskas yra man brangus tuo, kad čia prabėgo mano jaunystės dvi laimingiausios vasaros. Bet tai buvo lygiai prieš 50 metų be 8 dienų!!! Aplankęs senas pažįstamas vieteles ir prisiminęs jaunystę, taip saldžiai pats vienas apsiverčiau, kad dvi dienas buvau toj palaimintoj nuotakoj ir norėjau būti pats vienas ir tik.*⁹⁴ Šioje vietoje dar reikia pažymėti, kad būtent tepraėjus vos dviem mėnesiams, kai 1946 m. lapkričio 8 d. keliaudamas po Kaukazą Gorio (Gruzija) mieste aplankė Josifo Stalino muziejų, A. Vienuolis-Žukauskas bene pirmą kartą 1947 m. sausio 4 d. oficialiame rašte sau, kaip muziejaus direktoriui, išsikelia tikslą, kurio atkakliai sieks iki paskutinių savo gyvenimo metų: *Per penkmetį paimti visą Klėtelę po stiklu ir prieš ją įtaisyti Anykščių šilelio panoramą, pagal A. Baranausko poemą „Anykščių šilelis“.*⁹⁵ Rašytojas savo apybraižoje „Broliškose respublikose“ jau patirties turinčio muziejininko akimis gana išsamiai aprašo regėtą J. Stalino muziejaus vidų, bet pirmiausia atkreipia dėmesį, kad *namelis Gorio mies-*

tely, kuriame gimė ir augo Josifas Visarionovičius Stalinas, nebėra tas pats, bet dabar jau dailaus marmurinio pastato viduje įamžintas.⁹⁶ Greičiausiai iš tos pačios kelionės tąkart parsivežęs ir atviruką su kalbamo muziejaus vaizdu iš išorės⁹⁷, kur aiškiai matyti gaubtas, turintis tam tikrų akivaizdžių panašumų, pavyzdžiui, kolonų motyvą, su Anykščių klėtelę nuo 1958 m. gaubiančiu apsauginiu gaubtu. Darytume prielaidą, kad A. Vienuolio-Žukausko idėja A. Baranausko klėtelę *paimti po stiklu*, galėjusi subręsti kaip tik 1946 metų kelionėje po Kaukazą⁹⁸.

Po komandiruočių į jaunystės kraštą rašytojo kūrybinis repertuaras ne kartą pasipildė naujomis legendomis ir kitais kūriniais. Dar 1934 m. yra pažymėjęs, esą geriau man sekasi rašyti, kai esu toliau nuo savo kasdieninių rūpesčių – kelionėse.⁹⁹ Tai paliudija ir rašytojo žmona Leokadija: *Grįždamas iš kiekvienos kelionės vis atsiveždavo apmatus kokiai apysakai ar legendai. Taip atsirado dar kelios Kaukazo legendos,*

89 Vilniuje atsilankė žymus armėnų poetas Ašot Graši. *Tiesa*, 1947, birželio 14; Ašoto Graši vakaras Vilniuje. *Literatūra ir menas*, 1947, birželio 29; Lietuvių poezijos antologija armėnų kalba. Ten pat.

90 Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. [Anykščiai, 1946, gruodis]. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 722.

91 Deputato A. Žukausko-Vienuolio kalba. *Tiesa*, 1947, kovo 15, p. 3.

92 I. Gurvičiaus pamokymai, kaip A. Vienuolis turi rašyti straipsnį apie Kaukazo grožybes „Jaunimo Gretoms“ [rankraštis]. B. m. 1 lap. VUB RS, F254–12. Peržiūrėjęs „Jaunimo gretų“ visus 1951–1957 m. numerius, A. Vienuolio-Žukausko straipsnio kalbama tema nerasta. Tačiau tikėtina, kad I. Gurvičiaus pamokymus rašytojas galėjo pasitelkti 1953 m. rengdamas straipsnį „Literatūros ir meno“ puslapiams, nes jis kaip tik buvo grįžęs iš Železnovodsko, kuriame ilsėjęsis pavasarį. Tokioms mintims pagrindo teikia rašytojo pagal I. Gurvičiaus pareikalavimą rašinyje paklusniai išaukštinami Kaukazo žmonės. Antai jis rašo: *Bet nuostabiausia – tai žmonės. Aš jau kitados turėjau progos pažinti Kaukazo žmones – taurius, geraširdžius, bet nuolatos prislėgtus įvairių negandų, vargų ir nelaimių. <...> Kaipgi turėjo pasikeisti žmogaus psichologija, jo pažiūros, jeigu šiandien, praslinkus trisdešimčiai metų, Kaukazo tautų bendradarbiavimas, draugystė tapo šių tautų pasididžiavimo reikalu, augte jaugo į žmonių kraują.* Žr.: VIENUOLIS, Antanas. Mintys apie naujas

dienas. 1953. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 536.

93 KORSAKIENĖ, Halina. Nepamiršamos akimirkos, p. 14.

94 Antano Vienuolio laiškas Vincui Mykolaičiui-Putinui. *Železnovodskas* [1953] 20/IV. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 755.

95 *Antano Vienuolio raštas Kultūros-Švietimo Įstaigų Komitetui prie Lietuvos TSR LKT, Muziejų ir Senovės Paminklų Skyriaus Viršininkui į 1946-XII-30 d. Nr. 2640 raštą* [rankraštis]. 1947-I-4 d. 1 lap. VŽM 5679 D 1694.

96 VIENUOLIS, Antanas. Broliškose respublikose, p. 419.

97 *Общий вид реставрированного дома с защитным павильоном в г. Гори, где родился и жил И. В. Сталин. 1879–1883 гг.* [spaudinys]. B. m. VŽM 3144 F 180.

98 *Tiesa*, visapusiai šios minties išgryninimui postūmį galėjo suteikti ir dar 1927 m. pabaigoje tuo metu Gelgaudiškio klebono Jurgio Narjausko rašytame A. Vienuoliui-Žukauskui laiške užsimenamas pasiūlymas, kad A. Baranausko 50-ųjų mirties metinių proga reikėtų pasirūpinti, *kad aplink klėtelę stovėtų aukštas rūmas (rotonda), o ji (klėtelė) apačioje – tame rūme – muziejuje, kaip išymiausia to muziejaus relikvija.* Žr.: J. Narjausko laiškas Antanui Vienuoliui [rankraštis]. Gelgaudiškis, 15.XII.1927. VŽM 6310 D 1913, lap. 2.

99 VIENUOLIS, Antanas. Kaip aš rašau..., p. 477.

pasakos ir legendos apie Lietuvą.¹⁰⁰ Tačiau VUB RS surasti jau minėto I. Gurvičiaus ir tos pačios leidyklos vyriausiojo redaktoriaus Jurgio Tornau nurodymai, kaip rašytojui patobulinti vieną ar kitą legendą, vėlgi liudija jį turėjus atiduoti duoklę sovietinei ideologijai. Be to, šiandien jau tegalima spėlioti, kas A. Vienuoli-Žukauską paskatino savo dvi legendas – Šiaurės Kaukazo čerkesų legendą „Piemuo Bermamytas“¹⁰¹ ir Šiaurės Kaukazo kalmukų legendą „Gyvačių karaliaus sostas“¹⁰², paskelbtas „Naujojoje Lietuvoje“ dar vokiečių okupacijos metais, – imtis taip skubiai perdirbinėti vos tik sugrįžus iš 1946 metų kelionės po Kaukazą. Abi šios legendos pažymėtos 1947 metų data, tačiau iš tų pačių metų sausio 13 d. laiško Valstybinės grožinės literatūros leidykloje tuo metu dirbusiam Kaziui Papečkui matyti, kad rašytojas skubėjęs ir dar 1946 m. pabaigoje jau turėjęs kažki kokių ketinimų: *Labai prašyčiau Draugą grąžinti man praeitais metais įteiktas T[amstoms] Kaukazo legendas: „Piemuo Bermamytas“ ir „Gyvačių karalių sostas“. T[amstos] jų juk nespausdinsite, o man jos labai reikalingos*.¹⁰³ 1947 metais yra datuojama ir dar viena rašytojo armėnų liaudies motyvais sukurta nauja legenda – „Mieganti Ararato Gražuolė“. Sprendžiant iš išlikusių juodraščių, dvi legendas A. Vienuolis-Žukauskas buvo numatęs dedikuoti žymiesiems to meto Kaukazo respublikų rašytojams, su kuriais susipažinęs kelionės metu, t. y. legendą „Gyvačių karaliaus sostas“, tada jau pervadintą „Urmuzkalniu“, jis dedikavo azerbaidžaniečių poetui Samedui Vurgunui¹⁰⁴, o legendą „Mieganti Ararato Gražuolė“ – armėnų poetui Avetikui Isaakjanui¹⁰⁵. Darytina prielaida, kad iš A. Vienuolio-Žukausko galėjo būti reikalaujama skubiai „atsiskaityti“ už komandiruotę, sukuriant naujų kūrinių *tautų draugystei sustiprinti*. Tačiau dėl nežinomų priežasčių visos trys minėtos legendos, jau kitomis antraštelėmis, be dedikacinių įrašų ir gerokai perdirbtos, buvo išspausdintos tik 1953 metais¹⁰⁶, kaip ir 1952 m. gruzinų liaudies motyvais sukurta dar viena nauja legenda „Samgorio dykuma“, kuri, kaip 1954 m. sausio 7 d. laiške rašytojas patikino rusų vertėją Levą Slavina, *atsirado iš kūrybinės komandiruotės į Kaukazą*.¹⁰⁷ Šiaurės Kaukazo čerkesų legenda „Piemuo Bermamytas“ virto į kabardinų liaudies motyvais parašytą „Kruvinujo keršto uolą“, Šiaurės Kaukazo kalmukų legenda „Gyvačių karaliaus sostas“ – į Azerbaidžano liaudies motyvais parašytą „Gražuolės Lalos kalną“, „Mieganti Ararato Gražuolė“ – į „Miegančią Ararato mergelę“. Palyginus išlikusias I. Gurvičiaus papunkčiui išdėstytas ir A. Vienuoliui-Žukauskui įteiktas pastabas, kaip patobulinti pirmąsias dvi legendas, su tekstais, išspausdintais vokiečių okupacijos metais ir sovietmečiu, akivaizdžiai matyti, kad rašytojas joms besąlygiškai pakluso. Iš A. Vienuolio-Žukausko buvo reikalaujama, pavyzdžiui, *kiek apmažinti religinio pobūdžio išsireiškimus, nes legendos esą pirmoje eilėje skiriamos jaunimui*¹⁰⁸, *liaudies menininkus, dailininkus įvesti*¹⁰⁹, *būtina išplėsti skirsnelį apie dabartinį Azerbaidžaną*¹¹⁰ ir apskritai esą *reikia išplėsti dabarties motyvą*.¹¹¹ Palyginus J. Tornau trečiajai legendai pasiūlytą

siužetą¹¹² su A. Vienuolio-Žukausko parašytaisiais „Miegančios Ararato Gražuolės“ tekstais, likusiais rankraščiu ar mašinarščiu, matomi dideli pakitimai. Į visas minėtas ir kitas pastabas rašytojas paklusniai atsižvelgė keisdamas legendų siužetus, atsisakydamas religinių motyvų, karalius ir princus paversdamas liaudies dainiais, pabaigose išryškindamas atitinkamos *laisvos tarybinės respublikos laimingą dabartį*.

Svarbios M. Sluckio atsiminimuose fiksuojamos užuominos apie tai, kad būtent 1952-aisiais jiems viešint Kaukaze A. Vienuolio-Žukausko *galvoje tuo metu brendo didžiulis literatūrinis sumanymas, kurį užbaigė paskutiniais savo gyvenimo metais* <...>. *Pro tūkstantkilometrinių nuotolį [nuo Lietuvos – I. L.], apsuptas šviesos ir pertekliaus, Vienuolis tartum aiškiau matė būsimą savo meistriškai parašytą atsiminimų*

100 ŽUKAUSKIENĖ, Leokadija. Prie kapo. 1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*, p. 399.

101 VIENUOLIS, A. Piemuo Bermamytas: Šiaurės Kaukazo čerkesų legenda. *Naujoji Lietuva*, 1942, gruodžio 20; gruodžio 22; gruodžio 23; gruodžio 24.

102 VIENUOLIS, A. Gyvačių karaliaus sostas: Šiaurės Kaukazo kalmukų legenda. Ten pat, 1943, vasario 6; vasario 7; vasario 9.

103 Antano Vienuolio laiškas Kaziuvi Papečkui. Anykščiai, 1947-I-13. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 722.

104 Žr.: VIENUOLIS, A. *Urmuzkalnis* [rankraštis]. [1947]. 23 lap. LLTI BR, F16–67; *Urmuzkalnis* [mašinarštis]. [1947]. 9 lap. Ten pat, F16–68.

105 Žr.: VIENUOLIS, A. *Mieganti Ararato Gražuolė* [rankraštis]. 1947. 24 lap. Ten pat, F16–17; *Mieganti Ararato Gražuolė*: (armėnų legenda) [rankraštis]. 1947. 10 lap. Ten pat, F16–70; *Mieganti Ararato Gražuolė* [mašinarštis]. B. m. 10 lap. Ten pat, F16–72.

106 A. Vienuolio-Žukausko 1952 m. birželio 30 d. laiške Antanui Venclovai randame užuominų, kad rašytojas *perdirbinėjęs Kaukazo legendas*, o grįžęs iš rudenį numatomos kelionės po Kaukazą *manęs dar vieną naują parašyti*. Žr.: Antano Vienuolio laiškas Antanui Venclovai. Anykščiai, 1952.VI.30. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 744. Čia, manytume, kalbama kaip tik apie tris aptariamąs legendas ir 1952 m. parašytą „Samgorio dykumą“. Pastarosios sumanymas, M. Sluckio liudijimu, išsirutuliojo rašytojui besilsint Kviščetyje (Gruzija): *Tenai galutinai išryškėjo siužetas, suskildamas į dvi beveik savarankiškas*

dalis, tenai buvo įrašytas paskutinis sakiny.

Žr.: SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze, p. 318.

Atskiru rinkiniu A. Vienuolio-Žukausko penkios lietuvių ir šešios Kaukazo tautų motyvais parašytos legendos buvo išspausdintos 1957 m., dar jam esant gyvam. Žr.: VIENUOLIS, A. *Padavimai ir legendos*. [Vilnius], 1957. 148, [4] p. Iš rašytojo 1956 m. rugpjūčio 3 d. laiško B. Katinienei matyti, kad jo sumanymas buvo išleisti *vienoje knygutėje 12 legendų-pdavimų: 6 liet. ir 6 Kaukazo*. Žr.: *Antano Vienuolio laiškas Bronėi Katinienei* [rankraštis]. Palanga, 1956.VIII.3. VUB RS, F254–46, lap. 8. Į rinkinį nepateko legenda antrašte „Medvėgalis“, B. Katinienes liudijimu, dėl *idėjinės klaidos*. Apie tai plačiau žr.: KATINIENĖ, Bronė. *Atodairių vasara...*, p. 99 (išnaša). Minėtoji legenda buvo išspausdinta „Tarybinėje moteryje“. Žr.: VIENUOLIS, Antanas. *Medvėgalis. Tarybinė moteris*, 1957, nr. 4, p. 7–9.

107 Antano Vienuolio laiškas Levui Slavinui. Anykščiai, 1954.I.7 d. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 771.

108 GURVIČIUS, I. *Dėl legendos Bermamytos uola* [rankraštis]. B. m. VUB RS, F254–7, lap. 14.

109 *I. Gurvičiaus pamokymai, kaip A. Vienuolis turi rašyti legendą „Gražuolės Lalos kalnas“* [rankraštis]. B. m. Ten pat, F254–9, lap. 30.

110 Ten pat.

111 Ten pat, lap. 30r.

112 *Vyr. Redaktoriaus Tornau nurodymai, kaip rašyti legendą „Mieganti Ararato mergelė“* [rankraštis]. B. m. 13 lap. VUB RS, F254–8.

knyga „Iš mano atsiminimų“.¹¹³ Išsėdamasis Kviščetyje, A. Vienuolis-Žukauskas rašė atskirus šios knygos puslapius, kitus sklaidė, braukė ir taisė galvoje, brandino širdyje¹¹⁴. Sprendžiant iš A. Vienuolio-Žukausko 1954 m. pabaigoje ir 1955 m. pradžioje rašytų laišku I. Gurvičiui ir J. Tornau, dar Lietuvoje pradėtus savo du kūrinius – „Susitikimai Kaukaze“ ir „Bucharos emyras“ – minėtajam rinkiniui jis užbaiginėjęs jau Sočyje¹¹⁵. J. Stonys vėlgi pabrėžia, kad rašytojo 1957 m. pasirodžiusi atsiminimų knyga *Iš mano atsiminimų* – tai vertingiausia okupacijos metų jo kūrybos dalis¹¹⁶. Tad galima teigti, kad A. Vienuolio-Žukausko kūrybinis kelias prasidėjo ir baigėsi būtent Kaukaze. Čia subrendo vertingiausi rašytojo kūrybiniai sumanymai.

Šiandien tegalime spėlioti, ar lietuvių literatūros klasiko dar vokiečių okupacijos metais parašytos ir sovietmečiu perdirbtos bei sukurtos naujos legendos tiek lietuvių, tiek Kaukazo tautų motyvais tebuvo „atsiskaitymas“ už komandiruotes, reakcija į raginimus nepamiršti tarybinio rašytojo pareigos ir išeiti iš literatūros paribio, ar veikiau jos buvo sužadintos po beveik pusšimčio metų pertraukos vėl pamatytų jaunystės svajonių krašto – Kaukazo gamtos ir kalnų reginių. Antai Lietuvai neramią 1944 m. gegužės 3-įją A. Vienuolis-Žukauskas laiške savo bičiuliui rašytojui Petru Babickui rašė: *Pirmučiausia, kas man krito į akis, tai kad Tamsta, kartą pamatęs Kaukazo kalnus, daugiau niekuomet jų jau nebeužmirši ir sieksi prie jų savo mintimis ir siela. Ir aš, net po 37 metų, negaliu jų užmiršti ir dar 1942 metais parašiau dvi naujas Kaukazo legendas.*¹¹⁷ Savo *Raštų* pirmojo tomo (1953) pratarinę rašytojas užbaigia sakiniu, tarsi atsakymu į mūsų iškeltą klausimą: *mano naujosios legendos Kaukazo tautų motyvais – tema, kuri mane viliojo jaunystėje ir žavi dabar.*¹¹⁸ Dar tvirtesnę atsakymą randame A. Vienuolio-Žukausko 1913 m. parašytame apsakyme „Gyvenimo niekniekiai“, kuriame savo personažo Adomo Grauzinio akimis ir širdimi regi ir išgyvena Kaukazo gamtos išdaigas bei galiausiai konstatuoja: *Tas vaizdas, tas jo sukeltas įspūdis ir pagyventos jame kelios minutės įsikverbė į jo protą, širdį ir sunėrė jo smegenų labirinte kilpas, kurios kaip sena neužgydoma žaizda išsiliks per visą gyvenimą.*¹¹⁹ Šiuo teiginiu tada dar pradedantysis lietuvių literatūros klasikas A. Vienuolis-Žukauskas, teigtume, tarsi išpranašavo ir savo lemtį.

KAUKAZO TAUTŲ KNYGOS KAIP PAGALBINIS A. VIENUOLIO-ŽUKAUSKO BIOGRAFIJOS TYRIMŲ ŠALTINIS

A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje saugomas vienaip ar kitaip su Kaukazu susijusias knygas, kurių suskaičiuojama 30 fizinių vienetų (28 pavadinimai), laikytume svarbiais pagalbiniais jo biografijos, apskritai privačios erdvės tyrimų pirminiais šaltiniais, pirmiausia paliudijančiais jo ryšius su

Kaukazo tautų rašytojais ir atskleidžiančiais jo skaitymo kultūros ypatumus bei domėjimosi sritis. Dauguma tokių knygų ir smulkiųjų spaudinių buvo parsivežta būtent iš kelionių po Kaukazo respublikas pokario metais. Kai kurios jų rašytoją, matyt, pasiekusios jau sugrįžusį į gimtuosius Anykščius. Antai 1946 m. gruodį, taigi tepraėjus vos mėnesiui po komandiruotės į Kaukazą, laiške sūnų Stasį prašęs, kad šis, prieš vykdamas į Anykščius, užeitų *Rašytojų sąjungon, maž rasi ką iš Kaukazo – knygų ar nuotraukų ir laikraščių*.¹²⁰

Kad A. Vienuolis-Žukauskas rengęsis kelionėms po Kaukazo respublikas ir domėjęsis lankytinomis vietomis, liudija jo memorialinėje bibliotekoje išlikę „kelionių vadovai“, arba „tarybinio turistų užrašai“, kuriuose esama pabraukymų ir kitų žymėjimų. Tačiau didžiąją kalbamų knygų dalį sudaro grožinė literatūra. Net dvylika spaudinių turi žymių to meto Armėnijos, Azerbaidžano ir Gruzijos rašytojų, su kuriais susipažinta būtent išvykose, dedikacinius įrašus A. Vienuoliui-Žukauskui. Visi šie įrašai, išskyrus vieną (žr. 9 poziciją¹²¹), tiksliai fiksuoja knygos dovanojimo datą ir vietą. Septyni iš jų datuojami 1946-aisiais, po du – 1951-aisiais ir 1952-aisiais, o vienas pažymėtas 1953 metų data. Jais išreiškiama pagarba lietuvių literatūros klasikui, keliais atvejais nepamirštant ir pabrėžti jį esant *Kaukazo legendų* autorių (žr. 10 ir 22 pozicijas). Keturios knygos yra pažymėtos paties rašytojo nuosavybės įrašais – A. Vienuolis. Dviem atvejais greta nuosavybės įrašo pažymėta ir tiksli knygų įgijimo – 1946-ųjų metų – data (žr. 10 ir 20 pozicijas). Darytina prielaida, kad kitais dviem atvejais A. Vienuolis-Žukauskas knygose galėjęs palikti savo nuosavybę patvirtinančius įrašus, prieš jas paskolindamas. Tokioms mintims pagrindo teikia rašytojo 1952 m. vasario 5 dienos laiške J. Šimkui esanti užuomina apie šiam paliktas knygas, kurių vienos autoriumi nurodomas būtent kabardinų

113 SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze, p. 328.

114 Ten pat.

115 Antano Vienuolio laiškas Icikui Gurvičiui. Anykščiai, 1954.XI.18. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 792; Antano Vienuolio laiškas Icikui Gurvičiui. Soči, 1955.I.22–29. Ten pat, p. 801; Antano Vienuolio laiškas Jurgiui Tornau. Soči, 1955.I.22–29. Ten pat, p. 802.

116 STONYS, Juozas. Antano Vienuolio vertybės, p. 7.

117 Antano Vienuolio laiškas Petruui Babickui. Anykščiai, 1944.V.3 d. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 701. Turimos galvoje pirma minėtosios legendos, 1942–1943 metais išspausdintos „Naujojoje Lietuvoje“, – „Piemuo Bermamytas“ ir „Gyvačių

karaliaus sostas“.

118 VIENUOLIS, A. Autoriaus žodis. Anykščiai, 1953.IX.10. Iš VIENUOLIS, A. *Raštai*. T. 1. Vilnius, 1953, p. 5.

119 VIENUOLIS, Antanas. Gyvenimo niekniekiai. [1913]. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 1. Vilnius, 1985, p. 320–321.

120 Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. [Anykščiai, 1946, gruodis]. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 722.

121 Čia ir toliau nurodoma knygos pozicija iš straipsnio priede pateikto sąrašo. Šio įrašo data – 1946-ieji – nustatyta remiantis J. Paukštelio užrašytais kelionės po Kaukazą įspūdžiais. Žr.: PAUKŠTELIS, Juozas. *Kelionė po Užkaukazį*, p. 98.

rašytojas Ali Šogencukovas¹²². Jo *Poetų ir eilėraščių* (Поэмы и стихотворения; 1950) egzemplioriaus, priklausiusio A. Vienuoliui-Žukauskui, antraštiniame lape ir 100-ajame puslapyje randame įrašus mėlynu pieštuku: A. Vienuolis (žr. 27 poziciją). Mėlynu pieštuku savo nuosavybę rašytojas pažymėjęs ir Iljos Ardževanidzės knygos *Gruzinių karo kelias* (Военно-Грузинская дорога; 1950) antraštiniame lape (žr. 6 poziciją). Kad A. Vienuolis-Žukauskas buvo linkęs skolinti savo knygas, šiuo atveju – konkrečiai susijusias su Kaukazu, liudija ir jo 1952 m. rugpjūčio 3 d. laiške nuskambėjęs raginimas sūnui: *Jei kada važiuotum į Vilnių, tai parvežk abi knygas apie Kaukazą, mane prašo ir kiti.*¹²³ Jau gerokai vėlesniu sūnaus Stasio paliudijimu, *dalis* [tėvo – I. L.] *paskolintų knygų nebegrįžo.*¹²⁴ Galbūt toks likimas ištiko ir A. Vienuolio-Žukausko apybraižoje „Broliškose respublikose“ minimas armėnų rašytojų Dere-niko Demirčiano ir Stefano Zorjano knygas, kuriomis jie ešą apdovanoję 1946 m. Armėnijoje besilankiusius lietuvių rašytojus¹²⁵. Šių autorių knygų pėdsakų rašytojo memorialinėje bibliotekoje, deja, neaptikta.

Remiantis visais minėtaisiais A. Vienuoliui-Žukauskui priklausiusiose knygo-se esamais įrašais, galima susidaryti gana nuoseklią rašytojo vienu ar kitų metų kelionės po Kaukazo respublikas ir susitikimų su rašytojais mozaikos vaizdą. Šie įrašai paliudijami jau pirma minėtuose paskelbtuose lietuvių ir Kaukazo tautų rašytojų atsiminimuose apie A. Vienuolį-Žukauską. Paminėsime keletą atvejų. Antai J. Paukštelis yra rašęs, kad Gruzijoje jie buvę susitikę su liaudies poetu Galaktionu Tabidze, kuris, *nuoširdžiai mums spausdamas rankas, įteikė kiekvienam po gražiai įrištą savo lyrikos tomelį.*¹²⁶ Iš tiesų, šio autoriaus nedidelio formato knygelė su dedikaciniu įrašu, datuojamu 1946 m. lapkričio 10 d., yra A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje (žr. 23 poziciją). Tuose pačiuose J. Paukštelio užrašuose fiksuojama, kad, svečiuojantis Azerbaidžane, tuometis Azerbaidžano SSR rašytojų sąjungos pirmininkas S. Vurgunas, *supažindinęs mus su Azerbaidžano čia pat esančiais poetais ir rašytojais, įteikė kiekvienam po gražią dovaną – puikiai išleistą Azerbaidžano tarybinių poetų antologiją „Pavasaris“.*¹²⁷ Šią antologiją, dedikuotą A. Vienuoliui-Žukauskui ir pasirašytą penkiolikos asmenų, tarp kurių aptinkame ir paties S. Vurguno parašą, taip pat randame rašytojo bibliotekoje (žr. 9 poziciją). M. Sluckis savo užrašytuose atsiminimuose užsimena, kad 1952 m. jiedu su A. Vienuoliu-Žukausku viešėdami Gruzijos kalnų kaimelyje Kviščetyje ešą susipažinę su gruzinų rašytojais Karlu Kaladze ir Konstantinu Lordkipanidze bei kitais¹²⁸. Jų bičiulytės įrodymu tampa A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje išlikusios abiejų minėtų rašytojų kūrybos knygelės su šiltomis dedikacijomis lietuvių literatūros klasikui. Antai pirmasis savo knygelėje įrašęs: *Замечательному писателю // и замечательному // человеку // Антонасу // Виенуолис – // Жукаускасу // от всего // сердца // в знак дружбы // и уважения // Карло // Каладзе // 4 IX 52*¹²⁹ (žr.

16 poziciją). Antrojo įrašas, nors ir kiek kuklesnis, parodo ne ką mažesnę pagarbą mūsų lietuvių literatūros klasikui: *С глубоким уважением // Антанасу Виенуолис-Жукаускасу // К. Лордкипанидзе // 30.VIII 52. // Квишхему*¹³⁰ (žr. 17 poziciją). Apie 1946 m. Lietuvos SSR rašytojų sąjungos keturių delegatų kelionę po Kaukazą ir jų aplankytus objektus, jų pačių paskelbtų išpūdžių patikimumą liudija ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje, taip pat VUB RS išlikę smulkieji spaudiniai. Antai rašytojas buvo užsiminęs, kad Jerevane žiūrėjome teatre jų [armėnų – I. L.] *tautinės* [=ę] *operos* [=ą] „Anuš“¹³¹. Šiai operai skirtą 12 puslapių spaudinį randame išsaugotą ir rašytojo bibliotekoje (žr. 24 poziciją). Kad tąkart lietuvių rašytojai lankę Puškino muziejų ir Lenino mauzoliejų, vėlgį liudija rašytojo bibliotekos smulkieji spaudiniai¹³². Apie rašytojų tąkart aplankytus teatrus leidžia spręsti VUB RS esami A. Vienuolio-Žukausko išsaugoti lankstinukai¹³³.

Pažymėtina, kad A. Vienuolio-Žukausko memorialinėje bibliotekoje yra ir jo 1946 m. bendrakeivių po Kaukazą leidinių – P. Cvirkos apybraižų knygelė *Gruzijos širdis* (žr. 1 poziciją) ir J. Paukštelio knyga *Kelionė po Užkaukazį* su dedikaciniu įrašu: *Mielajam kelionės po Užkauka- // zij bendrakeiviui rašytojui // Antanui Vienuoliui // autorius // 1948.III.19* (žr. 2 poziciją). Pastarąją knygelę autorius, 1948 m. kovo 26 d. laišku pasiųsdamas A. Vienuoliui-Žukauskui, baiminęs: *Jūsų pavardė dažnai joje linksniuojama. Kažin ar ne per dažnai? Bet Jūsų asmuo per daug man buvo puolantis į akis, kad jo nematyčiau. Antanas Vienuolis! Bet jeigu kas Jums parašyta ne taip – dovanokite. Iš meilės ir pasigėrėjimo apie Jumis kalbėjau.*¹³⁴ Bičiulio knyga A. Vienuolio-Žukausko buvo atidžiai skaitoma su pieštuku rankoje. Beje, reikia pažymėti, kad ir kitose rašytojui priklausiusiose knygose gausu pabraukymų ir kitokių žymėjimų, įprastai vienu ar dviem brūkšneliais paraštėse, dažniausiai juodu ir mėlynu

122 Antano Vienuolio laiškas Jonui Šimkui. Anykščiai, 1952.II.5. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2, p. 741.

123 Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1952.VIII.3. Ten pat, p. 747.

124 *Stasio Žukausko laiškas Vladui Žukui* [rankraštis]. Anykščiai, [1976]. 1 lap. VUB RS, F141–563.

125 VIENUOLIS, Antanas. Broliškose respublikose, p. 414.

126 PAUKŠTELIS, Juozas. *Kelionė po Užkaukazį*, p. 135.

127 Ten pat, p. 98.

128 SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze, p. 321.

129 Liet. k.: *Puikiam rašytojui // ir puikiam // žmogui // Antanui // Vienuoliui – // Žukauskui // iš visos //*

širdies // draugystės // ir pagarbos ženklan // Karlo // Kaladze // 4 IX 52.

130 Liet. k.: *Su gilia pagarba // Antanui Vienuoliui-Žukauskui // K. Lordkipanidze // 30.VIII 52. // Kviščeti.*

131 VIENUOLIS, Antanas. Broliškose respublikose, p. 413.

132 Žr.: VŽM 1098 S 1099 ir VŽM 2293 S 2284.

133 *[Vienuolio-Žukausko Antano surinktos teatrų spektaklių programos]* [spaudiniai]. Kaunas-Vilnius-Maskva-Tbilisis-Baku, 1944–1954. 27 lap. VUB RS, F79–9.

134 *Juozo Paukštelio laiškas Antanui Vienuoliui* [rankraštis]. Kėdainiai, 1948.III.26. VUB RS, F79–70, lap. 2.

pieštuku. O vienoje jų, išleistoje 1946 metais (žr. 8 poziciją), randame ir du 1947 m. balandžio 22 bei 23 d. kalendoriaus lapelius. Šie rašytojo knygoje palikti pėdsakai liudija jį atidžiai skaičius ir studijavus.

1951 m. rugsėjo 22 d. gruzinų rašytojai A. Vienuoliui-Žukauskui padovanojo *Gruzinų-rusų kalbų žodyną* (*Грузинско-русский словарь*; 1950) (žr. 11 poziciją) ir *Gruzinų kalbos vadovėlį* (*ქართული ენის სახელმძღვანელო*; 1951) (žr. 28 poziciją), galbūt tikėdamiesi, kad taip paakins rašytoją mokytis jų kalbos. Tačiau, remiantis sūnaus Stasio liudijimu, tėvas gruzinų kalbos nemokėjęs, gal tik keletą dažniau vartojamų žodžių¹³⁵. Antrosios minėtosios knygos priešlapyje esančio įrašo autorius yra gruzinų rašytojas A. Gomiašvilis, su kuriuo A. Vienuolis-Žukauskas bičiuliauęs 1946-aisiais ir 1951-aisiais metais viešėdamas Gruzijoje. J. Skliutausko paliudijimu, lietuvių literatūros klasikas pastarajam taip pat yra dovanojęs ne vieną savo kūrybos knygą su dedikaciniais įrašais. Antai 1946 m. Tbilisyje A. Vienuolis-Žukauskas savo *Rinktinių raštų* (1937) antraštiniame lape A. Gomiašviliui įrašęs: *Didžiai gerbiamam draugui, kolegai rašytojui draugystės ir bičiulystės vardan Antanas Žukauskas-Vienuolis*.¹³⁶ Tai leidžia tvirtinti, kad į Kaukazo ir kitas respublikas deleguojami lietuvių rašytojai, kuriems oficialiuoju lygmeniu pagrindiniu uždaviniu buvo brėžiamas „tautų draugystės“ stiprinimas, iš tiesų užmezgė ir artimus bei draugiškus ryšius su lankomų respublikų rašytojais. Šį teiginį dar labiau pagrindžia ir VŽM išlikęs gausus pluoštas iš įvairių respublikų suplaukusių sveikinimo telegramų A. Vienuoliui-Žukauskui jo 70-ojo¹³⁷ ir 75-ojo¹³⁸ jubiliejų bei kitomis¹³⁹ progomis. Tarp rašytojų buvusią artimesnę bičiulystę patvirtina ir, pavyzdžiui, A. Vienuolio-Žukausko 1956 m. gegužės 29 d. laiške B. Katinienei pranešama žinia apie Azerbaidžano Puškino¹⁴⁰ mirtį: *Vakar pranešė man iš Maskvos, kad ir Samedas Vurgunas, mano geras prietelis ir pažįstamas nukeliavo pas A. Fadėjavą¹⁴¹! O aš jam, Vurgunui, dar neseniai pasiunčiau jo 50 m. suk[ak]ties proga <...> telegramą <...>*¹⁴².

Neatsitiktinai rašytojas savo bibliotekoje turėjęs 1951 m. Maskvoje išleistą osetinų poeto revoliucionieriaus K. Chetagurovo raštų tritomį rusų kalba (žr. 25 poziciją) ir 1956 m. išleistą *Kostos Chetagurovo gyvenimą ir kūrybą* (*Жизнь и творчество Коста Хетагурова*; 1956) (žr. 14 poziciją). A. Vienuolis-Žukauskas jaunystėje asmeniškai jį pažinojęs ir, kaip jau minėjome, buvo apie jį paskelbęs savo atsiminimus. Tiesa, juose fiksuojama, kad rašytojas, jau gyvendamas Vladikaukaze, turėjęs dar ir K. Chetagurovo poezijos pirmąją knygelę, kuri buvusi *išleista be pavardės, o užrašyta tik poeto vardu – Kosta*; ją visi gaudyte gaudė ir per trumpą laiką buvo išpirkta senoji laida. *Per savo pažįstamus vieną tą tomelį gavau ir aš. Poeto draugai-gerbėjai parašėte įrašė į mano egzempliorių ir tas eilutes, kurios buvo cenzūros išbrauktos*.¹⁴³ Deja, šis, mūsų akimis žiūrint, šiandien galintis atrodyti ypač įdomus egzempliorius A. Vienuolio-Žukausko bibliotekoje nėra išlikęs.

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių literatūros klasiko memorialinėje bibliotekoje saugomi vienaip ar kitaip su Kaukazu susiję leidiniai yra svarbi ir neatskiriama jo biografijos dalis. Spaudiniuose esantys Kaukazo respublikų rašytojų dedikaciniai įrašai ir paties rašytojo paliktos nuosavybės bei skaitymo žymės leidžia peržengti penktojo–šeštojo dešimtmečių oficialųjį lygmenį, geriau suvokti to meto rašytojo privačiosios erdvės specifiškumą.

Išvados

Žvilgsnis į anykštėno rašytojo ir muziejinininko A. Vienuolio-Žukausko memorialinės bibliotekos dalį – su Kaukazu vienaip ar kitaip susijusius spaudinius – tapo paskata atlikti gilesnį ir platesnį tyrimą. Šio tyrimo atodangos leido išryškinti mažiau ar visai nežinomą A. Vienuolio-Žukausko biografijos ir jo, kaip kūrėjo, pusę, taip pat patikslinti kai kuriuos per dešimtmečius istoriografijoje įsitvirtinusius klaidingus teiginius ir galiausiai plačiau atverti duris į jo privačią erdvę

135 *Stasio Žukausko laiškas Vladui Žukui* [rankraštis]. Anykščiai, [1976]. 1 lap. Ten pat, F141–563.

136 Cituota iš: SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Gruzijos kalnuose. *Literatūra ir menas*, 1982, kovo 13, p. 16.

137 *Aleksandro Gomiašvilio sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.52. VŽM 4377 D 811; *Azerbaidžano rašytojų sąjungos atsakingojo sekretoriaus Ali Velijevo sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4374 D 808; *Azerbaidžano rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 1952.04.03. VŽM 4384 D 818; *Gruzijos rašytojų sąjungos pirmininko Georgijaus Leonidzės ir Gruzijos rašytojų sąjungos atsakingojo sekretoriaus Sergejaus Čilajaus sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 1952. VŽM 4373 D 807 (telegramos pradžia), VŽM 4391 D 825 (telegramos pabaiga); *Gruzijos rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4375 D 809; *Kazachstano rašytojų sąjungos pirmininko Džaimurzino sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.52. VŽM 4386 D 820; *Tadžikistano rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4389 D 823; *Turkmenistano rašytojų sąjungos valdybos pirmininko Kurbansachatovo sveikinimas-*

telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga. 4.4.52. VŽM 4376 D 810.

138 *Azerbaidžano rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.57. VŽM 4368 D 802; *Gruzijos rašytojų sąjungos prezidento sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 1957. VŽM 4524 D 958; *Kirgizijos rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 1957. VŽM 4502 D 936; *Uzbekistano rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 1957. VŽM 4503 D 937.

139 *Gozašvilio sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui Naujųjų metų proga*. 1956.12.31. VŽM 4397 D 831.

140 PAUKŠTELIS, Juozas. *Kelionė po Užkaukazį*, p. 75.

141 Su rusų rašytoju Aleksandru Fadejevu (mirė 1956 m. gegužės 13 dieną) A. Vienuolis-Žukauskas susipažino 1946 m. Maskvoje pakeliui vykdamas į Kaukazą.

142 *Antano Vienuolio laiškas Bronei Katinienei* [rankraštis]. Anykščiai, 1956.V.29. VUB RS, F254–46, lap. 4.

143 VIENUOLIS, A. Susitikimai Kaukaze, p. 207, 210.

penktojo ir šeštojo dešimtmečio viduryje. Sutelkti šaltiniai ir jų interpretacijos parodė, kad Kaukazas turėjo didelės įtakos rašytojui ir paliko ryškų pėdsaką visame jo kūrybiniame kelyje, kuris, galima teigti, prasidėjo ir nutrūko kaip tik Kaukaze. Dar jaunystėje šio regiono gamtos, kalnų ir klimato sužavėtas bei, paties rašytojo žodžiais, tąkart *jaunatviškos nuotaikos* pagautas, jis įžengė į kūrėjo kelią, parašydamas savo pirmuosius kūrinius ir sukurdamas savo geriausias legendas osetinų ir gruzinų liaudies motyvais. Grįžimą į jaunystės svajonių kraštą po beveik pusšimčio metų pertraukos šiandien galima laikyti ir simboliniu rašytojo sugrįžimu prie jo legendų apie Kaukazą ciklo. Iš kelionių po Kaukazo respublikas pokario metais A. Vienuolio-Žukausko parsivežtos knygos laikytinos neatskirama jo biografijos dalimi ir bičiulystės su žymiais to meto Kaukazo respublikų rašytojais liudininkėmis. Apie A. Vienuolio-Žukausko ryšius su įvairių respublikų rašytojais šiandien leidžia kalbėti ir Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje Anykščiuose saugomas pluoštas daugelio respublikų rašytojų sąjungų ar pavienių asmenų atsiųstų iškalbingų sveikinimo telegramų rašytojo 70-ojo ir 75-ojo jubiliejų proga. Neabejotinai, A. Vienuolis-Žukauskas Užkaukazės respublikų rašytojų pripažinimą ir pagarbą pelnė būtent savo į įvairias kalbas išverstomis *Kaukazo legendomis*.

Nepublikuoti šaltiniai

1. *Aleksandro Gomiašvilio sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.52. VŽM 4377 D 811.
2. *Antano Vienuolio laiškas Bronėi Katinienei* [rankraštis]. Anykščiai, 1956.V.29. VUB RS, F254–46, lap. 4.
3. *Antano Vienuolio laiškas Bronėi Katinienei* [rankraštis]. Palanga, 1956.VIII.3. VUB RS, F254–46, lap. 8.
4. *Antano Vienuolio laiškas Elenai Samaniūtei* [rankraštis]. Anykščiai, 1940-V-15 d. VUB RS, F124–49, lap. 9.
5. *Antano Vienuolio raštas Kultūros-Švietimo Įstaigų Komitetui prie Lietuvos TSR LKT, Muziejų ir Senovės Paminklų Skyriaus Viršininkui į 1946-XII-30 d. Nr. 2640 raštą* [rankraštis]. 1947-I-4 d.1 lap. VŽM 5679 D 1694.
6. *Antano Žukauskio laiškas „Lietuvos Ūkininko“ redakcijai ir priedas legenda „Saulė ir Mėnuo“* [rankraštis]. Vladikaukazas, 1907 II 21. 3 lap. LMAVB RS, F12–313.
7. *Azerbaidžano rašytojų sąjungos atsakingojo sekretoriaus Ali Velijevo sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4374 D 808.
8. *Azerbaidžano rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.57. VŽM 4368 D 802.
9. *Azerbaidžano rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 1952.04.03. VŽM 4384 D 818.
10. *Gozašvilio sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui Naujųjų metų proga*. 1956.12.31. VŽM 4397 D 831.
11. *Gruzijos rašytojų sąjungos pirmininko Georgijaus Leonidzės ir Gruzijos rašytojų sąjungos atsakingojo sekretoriaus Sergejaus Čilajaus sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 1952. VŽM 4373 D 807 (telegramos pradžia), VŽM 4391 D 825 (telegramos pabaiga).
12. *Gruzijos rašytojų sąjungos prezidiumo sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo*

- metinių proga*. 1957. VŽM 4524 D 958.
13. *Gruzijos rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4375 D 809.
  14. GURVIČIUS, I. *Dėl legendos Bermamyto uola* [rankraštis]. B. m. VUB RS, F254–7, lap. 14.
  15. I. *Gurvičiaus pamokymai, kaip A. Vienuolis turi rašyti legendą „Gražuolės Lalos kalnas“* [rankraštis]. B. m. VUB RS, F254–9, lap. 30–32.
  16. I. *Gurvičiaus pamokymai, kaip A. Vienuolis turi rašyti straipsnį apie Kaukazo grožybės „Jaunimo Gretoms“* [rankraštis]. B. m. 1 lap. VUB RS, F254–12.
  17. J. *Narjausko laiškas Antanui Vienuoliui* [rankraštis]. Gelgaidiškis, 15.XII.1927. 2 lap. VŽM 6310 D 1913.
  18. *Juozo Paukštelio laiškas Antanui Vienuoliui* [rankraštis]. Kėdainiai, 1948.III.26. VUB RS, F79–70, lap. 2.
  19. *Kazachstano rašytojų sąjungos pirmininko Džaimurzino sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 3.4.52. VŽM 4386 D 820.
  20. *Kirgizijos rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 1957. VŽM 4502 D 936.
  21. *Stasio Žukausko laiškas Vladui Žukui* [rankraštis]. Anykščiai, [1976]. 1 lap. VUB RS, F141–563.
  22. *Švietimo Liaudies Komisarų J. Žiugždos įsakymas Nr. 27/5 Švietimo Liaudies Komisarui* [mašinė raštis]. Vilnius, 1945 m. liepos mėn. 1 d. 1 lap. VŽM 4275 D 727.
  23. *Tadžikistano rašytojų sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 5.4.52. VŽM 4389 D 823.
  24. *Turkmėnistano rašytojų sąjungos valdybos pirmininko Kurbansachatovo sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 70-ųjų gimimo metinių proga*. 4.4.52. VŽM 4376 D 810.
  25. *Uzbekistano rašytojų sąjungos valdybos sveikinimas-telegrama Antanui Vienuoliui 75-ųjų gimimo metinių proga*. 1957. VŽM 4503 D 937.
  26. *[Vienuolio-Žukausko Antano surinktos teatrų spektaklių programos]* [spaudiniai]. Kaunas-Vilnius-Maskva-Tbilisis-Baku, 1944–1954. 27 lap. VUB RS, F79–9.
  27. VIENUOLIS, A. *[Apie Užkaukazės resp. literatūrinį gyvenimą bei rašytojus]* [rankraštis]. [1946]. 5 lap. LLTI BR, F16–1038.
  28. VIENUOLIS, A. *[Kitados mėnuo su saule gyveno...]* [rankraštis]. 1905. 2 lap. LLTI BR, F16–13.
  29. VIENUOLIS, A. *Laiškas provizoriaus padėjėjo Jono Kurpolio prie padėjėjo Jurgio Kukolio*: [fragmentas] [rankraštis]. Kislovodskas, 5 birželio. [1904]. 2 lap. LLTI BR, F16–15.
  30. VIENUOLIS, A. *Mieganti Ararato Gražuolė*: (armėnų legenda) [rankraštis]. 1947. 10 lap. LLTI BR, F16–70.
  31. VIENUOLIS, A. *Mieganti Ararato Gražuolė* [mašinė raštis]. B. m. 10 lap. LLTI BR, F16–72.
  32. VIENUOLIS, A. *Mieganti Ararato Gražuolė* [rankraštis]. 1947. 24 lap. LLTI BR, F16–17.
  33. VIENUOLIS, A. *Urmuzkalnis* [rankraštis]. [1947]. 23 lap. LLTI BR, F16–67.
  34. VIENUOLIS, A. *Urmuzkalnis* [mašinė raštis]. [1947]. 9 lap. LLTI BR, F16–68.
  35. *Vyr. redaktoriaus Tornau nurodymai, kaip rašyti legendą „Mieganti Ararato mergelė“* [rankraštis]. B. m. 13 lap. VUB RS, F254–8.
  36. ŽUKAUSKAS, Stasys. *Kaukaze*: (iš atsiminimų apie A. Vienuolį-Žukauską) [rankraštis]. 1972. 13 p. VŽM 8240 D 2627.
  37. *Общий вид реставрированного дома с защитным павильоном в г. Гори, где родился и жил И. В. Сталин. 1879–1883 гг.* [spaudinys]. B. m. VŽM 3144 F 180.
- Publikuoti šaltiniai ir literatūra**
38. Albino Žukausko laiškas Juozui Paukšteliiui. 66.III.31. Iš *Metlaikių atabradai*: Albino Žukausko šimtmetis. [Sudarytojos Solveiga Daugirdaitė, Alma Lapinskienė]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 184.
  39. Antano Vienuolio laiškas Antanui Venclovai. Anykščiai, 1952.VI.30. Iš VIENUOLIS, Antanas.

- Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 743–744.
40. Antano Vienuolio laiškas Icikui Gurvičui. Anykščiai, 1954.XI.18. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 791–792.
41. Antano Vienuolio laiškas Icikui Gurvičui. Soči, 1955.I.22–29. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 800–801.
42. Antano Vienuolio laiškas Janinai ir Vytautui Kubiliams. Soči, 1955.I.6. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 795–796.
43. Antano Vienuolio laiškas Jonui Šimkui. Anykščiai, 1952.II.5. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 741.
44. Antano Vienuolio laiškas Jurgiui Tornau. Soči, 1955.I.22–29. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 802–803.
45. Antano Vienuolio laiškas Kaziui Papečkui. Anykščiai, 1947-I-13. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 722–723.
46. Antano Vienuolio laiškas Levui Slavinui. Anykščiai, 1954.I.7 d. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 770–771.
47. Antano Vienuolio laiškas Levui Slavinui. Soči, 30.I.55. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 805–806.
48. Antano Vienuolio laiškas „Lietuvos ūkininko“ redakcijai. Vladikaukazas, 1907, vasario 21. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 561–563.
49. Antano Vienuolio laiškas nežinomam asmeniui. Soči, 1955.I.9. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 796–798.
50. Antano Vienuolio laiškas Petrui Babickui. Anykščiai, 1944.V.3 d. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 701–702.
51. Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1935-II-23. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 669.
52. Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. [Anykščiai, 1946, gruodis]. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 722.
53. Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1952.VIII.3. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 746–747.
54. Antano Vienuolio laiškas Stasiui Žukauskui. Anykščiai, 1955.IV.25. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 812–813.
55. Antano Vienuolio laiškas Vandai Puzinaitei. Železnovodskas, 1953, gegužės 11. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 757.
56. Antano Vienuolio laiškas Vincui Mykolaičiui-Putinui. Železnovodskas [1953] 20/IV. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 755.
57. Antano Vienuolio laiškas Vytautui Bičiūnui. Anykščiai, 26-II-28 m. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 592.
58. Ašto Graši vakaras Vilniuje. *Literatūra ir menas*, 1947, birželio 29.
59. BACHČINIANAS, Feliksas. Kalnų didybė įkvėpė rašytoją: Antano Vienuolio-Žukausko pėdsakai Kaukaze. *Tiesa*, 1982, vasario 7, p. 4.
60. BACHČINIANAS, Feliksas. Kalnų didybė įkvėpė rašytoją. *Kolektyvinis darbas*, 1987, balandžio 7, p. 3.
61. BACHČINIANAS, Feliksas. Kalnų didybė – rašytojo įkvėpimas. *Kauno tiesa*, 1987, liepos 19, p. 4.
62. BARZDAITIS, J. Kelionė po Gruziją. *Jaunimo gretos*, 1946, nr. 11–12, p. 28–29.
63. BERIDŽĖ, Vachtangas. Gruzijos bičiulis. 1962. Iš *Asiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 336–337.

64. BGAŽBA, Chuchutas. A. Vienuolis Abchazijoje. 1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 268–271.
65. BREGADŽĖ, Ivanė. A. Vienuolis Tbilisyje. 1959. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 27–28.
66. BŪTĖNAS, Julius. Įžymus lietuvių rašytojas. *Tiesa*, 1947, vasario 7, p. 3.
67. CVIRKA, P. Ararato slėny. *Tiesa*, 1947, sausio 26, p. 2; sausio 29, p. 2.
68. CVIRKA, P. *Gruzijos širdis*: apybraižos. Vilnius: „Tiesos“ leidykla, 1947. 36 p.
69. CVIRKA, Petras. Antanas Žukauskas-Vienuolis. *Literatūra ir menas*, 1947, sausio 30, p. 3.
70. CVIRKA, Petras. Azerbaidžane: (kelionės įspūdžiai). *Tiesa*, 1947, sausio 30, p. 6; sausio 31, p. 6.
71. CVIRKA, Petras. Gruzijos širdis. *Tiesa*, 1947, kovo 23, p. 6.
72. Deputato A. Žukausko-Vienuolio kalba. *Tiesa*, 1947, kovo 15, p. 2–3.
73. GOMIAŠVILIS, Aleksis. Neužmirštami susitikimai. 1962. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 298–306.
74. Gruzijos TSR. *Jaunimo gretos*, 1946, nr. 3–4, p. 24–25.
75. ILGŪNAS, Gediminas. Kaukazo keliais. *Komjaunimo tiesa*, 1982, balandžio 8.
76. IVANAUSKAS, Vilius. *Įrėmintą tapatybę*: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015. 471, [1] p.
77. IVANAUSKAS, Vilius. *Ždanoviščina* Lietuvoje: Lietuvos rašytojai tarp „revoliucinių pertvarkymų“ ir „tautų žydėjimo“. Iš *Stalininis režimas Lietuvoje 1944–1953 m.* Sudarė Regina Laukaitytė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 59–94.
78. KATINIENĖ, Bronė. *Atodairų vasara*: atsiminimai apie Antaną Vienuolį. Vilnius: Alma littera, 2002. 407, [1] p.
79. KORSAKIENĖ, Halina. Nepamiršamos akimirkos. 1970. Iš KORSAKIENĖ, Halina. *Susitikimai*: įspūdžiai ir mintys. Vilnius: Vaga, 1977, p. 11–31.
80. Lietuvių poezijos antologija armėnų kalba. *Literatūra ir menas*, 1947, birželio 29.
81. PAKELTIS, Alfonsas. Kalnų dvasios paviliotas: Antanas Vienuolis ir Kaukazas. *Švyturys*, 1982, nr. 5, p. 6–7.
82. PALECKIS, Justas. Liaudies rašytojas, tarybinis deputatas. 1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 206–217.
83. PAUKŠTELIS, J. Legendų kraštuose: (kelionės po tolimąjį Kaukazą įspūdžiai). *Valstiečių laikraštis*, 1947, vasario 20, p. 7; vasario 23, p. 2; vasario 28, p. 2; kovo 2, p. 4; kovo 6, p. 8; kovo 9, p. 3; kovo 14, p. 6.
84. PAUKŠTELIS, Juozas. Atsimenu jį tokį. Iš PAUKŠTELIS, Juozas. *Dažnai atsimenu juos*: atsiminimai. Vilnius: Vaga, 1979, p. 270–304.
85. PAUKŠTELIS, Juozas. *Kelionė po Užkaukazį*. Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1948. 149, [3] p.
86. POŽĖRA, J. Broliškoje Gruzijoje. *Jaunimo gretos*, 1952, nr. 1, p. 9.
87. SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Antanas Vienuolis ir Gruzija. Iš *Antanas Vienuolis šiandien*. [Sudarė Stasys Lipskis]. Vilnius: Vaga, 1984, p. 129–136.
88. SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Gruzijos kalnuose. *Literatūra ir menas*, 1982, kovo 6, p. 4, 14; kovo 13, p. 16.
89. SKLIUTAUSKAS, Jokūbas. Legendų realybė. *Tiesa*, 1988, liepos 23.
90. SLUCKIS, Mykolas. Su A. Vienuoliu Kaukaze. 1959. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 307–335.
91. STANKEVIČIENĖ, Sofija. Kaip tikras tėvas. 1960. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 382–387.

92. STONYS, J. *Antanas Vienuolis*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957. 84, [4] p.
93. STONYS, Juozas. Antano Vienuolio vertybės. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Grižo*: apsakymai, apsakos, legendos. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011, p. 5–10.
94. ŠALTENIS, Rapolas. A. Vienuolio gyvenimo pėdsakai. 1962–1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 48–111.
95. ŠALTENIS, Rapolas. *A. Vienuolio gyvenimo pėdsakai*: biografinė apybraiža. Vilnius: Vaga, 1982. 236, [3] p.
96. ŠALTENIS, Rapolas. *Tikras netikras A. Vienuolis*. Kaunas: Spindulys, 1994. 254, [1] p.
97. ŠIMKUS, J. Rašytojas Antanas Vienuolis: jo kūrybinio darbo 40 metų sukakties proga. *Tiesa*, 1947, balandžio 12, p. 4.
98. ŠIMKUS, Jonas. Daina apie tarybinį Kaukazą. *Literatūra ir menas*, 1947, spalio 13.
99. ŠIMKUS, Jonas. Kaip savo tikrą tėvą. 1962. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 226–236.
100. TILVYTIS, Teofilis. Visada jaunas. 1962. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 237–244.
101. VAIŽGANTAS. Antano Žukausko-Vienuolio 50 met. suk.: (1882–1932). Iš VAIŽGANTAS. *Vaižganto raštai*: mūsų literatūros istorijai: ašmas būrys veikejų. T. 19. Naujieji literatūros nuotyčiai. Kaunas: Švyturys, 1933, p. 113–122.
102. VENCLOVA, Antanas. Atsiminimai apie A. Vienuolį. 1961. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 177–205.
103. VIENUOLIS, A. Aleliuja. *Aušrinė*, 1911, kovo 22 (nr. 2), p. 54–57.
104. VIENUOLIS, A. Autoriaus žodis. Anykščiai, 1953.IX.10. Iš VIENUOLIS, A. *Raštai*. T. 1. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1953, p. 5.
105. VIENUOLIS, A. Gyvačių karaliaus sostas: Šiaurės Kaukazo kalmukų legenda. *Naujoji Lietuva*, 1943, vasario 6; vasario 7; vasario 9.
106. VIENUOLIS, A. Įspūdžiai iš broliškų tarybinių respublikų. *Pergalė*, 1947, nr. 1, p. 26–47.
107. VIENUOLIS, A. Kostos Chetagurovo tėviškėje. *Literatūra ir menas*, 1952, sausio 6.
108. VIENUOLIS, A. Laiškai provizoriaus padėjėjo Jurgio Kukolio prie provizoriaus Jono Kurpolio: laiškas pirmas. 5 birželio, Kislovodskas. *Farmaceutų reikalai*: nemokamas priedas prie „Lietuvos žinių“ No 34, 1912, nr. 4, p. 48–50.
109. VIENUOLIS, A. *Padavimai ir legendos*. [Vilnius]: LTSR valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957. 148, [4] p.
110. VIENUOLIS, A. Pavainikė. 1951. Iš VIENUOLIS, A. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 29–61.
111. VIENUOLIS, A. Piemuo Bermamytas: Šiaurės Kaukazo čerkesų legenda. *Naujoji Lietuva*, 1942, gruodžio 20; gruodžio 22; gruodžio 23; gruodžio 24.
112. VIENUOLIS, A. Susitikimai Kaukaze. 1954. Iš VIENUOLIS, A. *Iš mano atsiminimų*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957, p. 192–213.
113. VIENUOLIS, A. Vėl Kaukaze. *Pergalė*, 1952, sausis, nr. 1, p. 44–54.
114. VIENUOLIS, Antanas. Broliškose respublikose. 1946. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 397–423.
115. VIENUOLIS, Antanas. Didįjį mūsų rašytoją Petrą Cvirką prisiminus. 1947. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 515–519.
116. VIENUOLIS, Antanas. Gyvenimo niekniekiai. [1913]. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 1. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1985, p. 315–348.

117. VIENUOLIS, Antanas. Kaip aš rašau: atsakymas į „Kultūros“ žurnalo anketą. 1934. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 476–479.
118. VIENUOLIS, Antanas. Medvėgalis. *Tarybinė moteris*, 1957, nr. 4, p. 7–9.
119. VIENUOLIS, Antanas. Mintys apie naujas dienas. 1953. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 532–537.
120. VIENUOLIS, Antanas. Rudeniop: iš mano autobiografijos. 1957.III.20. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 550–556.
121. VIENUOLIS, Antanas. Vėl Kaukaze. 1951. Iš VIENUOLIS, Antanas. *Raštai*. T. 6, kn. 2. [Parengė Juozas Stonys]. Vilnius: Vaga, 1988, p. 424–442.
122. Vilniuje atsilankė žymus armėnų poetas Ašot Graši. *Tiesa*, 1947, birželio 14.
123. Ž., A. Iš Tifliso. *Lietuvių laikraštis*, Peterburgas, 1905, 17 vasario (2 kovo), No 11, p. 141.
124. ŽUKAS, Vladas. Antano Vienuolio biblioteka. *Bibliotekų darbas*, 1977, nr. 10, p. 31–35.
125. ŽUKAUSKAS, Alb. Svečiuose pas tarybinius milijonierius: iš kelionės po Užkaukazę. *Tiesa*, 1946, gruodžio 28, p. 3.
126. ŽUKAUSKAS, Albinas. Artimesnis nei giminė. 1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 272–297.
127. ŽUKAUSKAS, Albinas. Didžiųjų turtų, audringų vėjų ir poezijos krašte. *Literatūra ir menas*, 1946, gruodžio 20.
128. ŽUKAUSKAS, Albinas. Saulėtoje Armėnijoje. *Literatūra ir menas*, 1946, gruodžio 10, p. 3.
129. ŽUKAUSKAS, Albinas. Tarybiniam Azerbaidžane. *Jaunimo gretos*, 1947, nr. 1, p. 16–17, 20.
130. ŽUKAUSKAS, Stasys. [Atsiminimai apie A. Vienuolį]. Iš *Atsiminimai apie Antaną Žukauską-Vienuolį*. [Sudarytoja ir įžangos autorė Rasa Bražėnaitė]. Utena: UAB „Utenos Indra“, 2002, p. 9–45.
131. ŽUKAUSKIENĖ, Leokadija. Prie kapo. 1963. Iš *Atsiminimai apie A. Vienuolį*. [Redakcinė komisija A. Venclova, M. Sluckis, J. Stonys]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963, p. 393–402.
132. ВЕНУОЛИС, А. *Кавказские легенды*. [Перевод И. Соколова, Л. Славина]. [Вилнюс]: Государственное издательство художественной литературы Литовской ССР, [1955]. 87, [4] с.
133. ВИДУЭЦКАЯ, И. П. *А. П. Чехов и его издатель А. Ф. Маркс*. Москва: издательство «Наука», 1977. 165, [3] с.

Kaukazo tautų rašytojų A. Vienuoliui-Žukauskui dedikuotų ir kitų su Kaukazu susijusių rašytojo memorialinės bibliotekos leidinių abėcėlinis sąrašas

1. Gruzijos širdis : apybraižos / P. **Cvirka**. – Vilnius : „Tiesos“ leidykla, 1947 (Vilnius : „Tiesos“ sp.). – 36 p. : portr. – Egz.: VŽM 1045 S 1045.
2. Kelionė po Užkaukazį / Juozas **Paukštelis**. – Kaunas : Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1948 (Kaunas : „Raidės“ sp.). – 149, [3] p. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Įrašas prieš antr. lapę: Mielajam kelionės po Užkauka- // žį bendrakeleiviui rašytojui // Antanui Vienuoliui // autorius // 1948.III.19. – Egz.: VŽM 1116 S 1117.
3. Kaukazo kalnuose : tarybinio turistų užrašai / J. **Promptovas** ; vertė L. Kokštienė. – Vilnius : Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954 (Vilnius : „Pergalės“ sp.). – 93, [3] p. : iliustr. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Egz.: VŽM 2010 S 2008.
4. Kaukazo belaisvis / Levas **Tolstojus** ; vertė Kazys Binkis. – Kaunas : išleido laikraštis „Aidas“ („Echo“), 1924 (Kaunas : S. Levi sp.). – 38 p. – Nugarėlėje priklijuota balta popierinė lipdė su įrašu: 150. – Egz.: VŽM 236 S 236.
5. Бухара : воспоминания / Садриддин **Айни** ; авторизованный перевод с таджикского Сергея Бородина ; редакция и примечания Л. И. Климовича. – Москва : Советский писатель, 1951 ([S. l.] : тип. № 3 Управления издательств и полиграфии Исполкома Ленгорсовета). – 311, [1] p., [1] portr. lap. – Yra žymėjimų. – Egz.: VŽM 1278 S 1279.
6. Военно-Грузинская дорога : краеведческий очерк / И. **Арджеванидзе**. – Тбилиси : Гостехиздат «Техника да Шрома», 1950 (Тбилиси : тип. «Заря Востока»). – 158, [3] p. : iliustr., portr. – Knyga aplenkta laikraščiu. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Įrašas antr. lapę: A. Vienuolis; įrašas paskut. lapę: Александр Шанидзе; įrašas apat. viršelyje: Виенуолис. – Egz.: VŽM 1963 S 1961.
7. История Грузии / Н. **Бердзенишвили**, И. Джавахишвили, С. Джанашиа ; Институт истории им. акад. Джавахишвили АН ГССР. – Тбилиси : Государственное издательство Грузинской ССР, 1946 (Тбилиси : комбинат печати Госиздата Грузинской ССР). – Ч. 1, С древнейших времен до начала XIX века : учебник для старших классов средней школы / под редакцией С. Джанашиа. – III, [1], 459, [1] p., [3] iliustr. lap., [6] žml. lap., [1] portr. lap., [2] lent. lap. : iliustr. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Įrašas prieš lap.: Многоуважаемому // товарищу Вениолису // Антонас Юлиановичу // От Союза Советских // Писателей Грузии // 11 ноября 1946 г. // г. Тбилиси. – Egz.: VŽM 1113 S 1114.
8. **Великая** сталинская победа : грузинская художественная литература в дни Великой отечественной войны / редактор В. Г. Григорьян. – Тбилиси : издательство «Заря Востока», 1946 (Тбилиси : тип. им. А. Ф. Мясникова). – XXXIII, [3], 385, [3] p. – Gretut. antr. lap. груз. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Įrašas prieš antr. lapę: Многоуважаемому // тов. Антонас Юлиановичу // Вениолис // От Союза Советских // Писателей Грузии // 11. XI-1946 г. Тбилиси. – Egz.: VŽM 1064 S 1064.

9. **Весна** : альманах азербайджанской литературы / редакция Азиз Шариф, Аделина Адалис, Мамед Ариф... [et al.]. – [S. l.] : Азернешр, 1945 (Баку : тип. Азернешр, Дворец книги им. 26). – 470, [2] p., [3] portr. lap. – Gretut. antr. lap. azerb. – *Yra pabraukumų ir žymėjimų.* – Įrašas prieš antr. lapę: На добрую память // дорогому Винуолису. // [Penkiolika parašų]. – Egz.: VŽM 1089 S 1089.
10. Горы поют : стихи / Ашот **Граши** ; редактор С. М. Хитарова ; перевод с армянского. – Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1946 (Москва : 6-я тип. треста «Полиграфкнига» Огиза при Совете Министров РСФСР). – 286, [2] p. – Įrašas prieš lap.: A. Vienuolis // 1946-X-25; įrašas antr. lapę: Сердечно рад приезду в // Армению глубокоуважаемого // Антанаса Виенуолиса – // знаменитого автора // «Кавказских Легенд». // Ашот Граши // 24.X.46 // Ереван. – Egz.: VŽM 917 S 917.
11. **Грузинско**–русский словарь / Академия наук Грузинской ССР. Институт языка им. акад. Н. Я. Марра ; составили Г. С. Ахвледиани и В. Т. Топуриа. – Тбилиси : Государственное издательство Грузинской ССР, 1950 (Тбилиси : комбинат печати Управления по делам полигр. промышленности, издательств и кн. торговли при Совете Министров Грузинской ССР). – XII, 478, [1] p. – Antr. lap. груз. – *Aprašyta pagal gretut. antr. lapą.* – Įrašas prieš lap.: Уважаемому [!] Ант. Виенуолису // [Trys parašai] // 22.IX.51. – Egz.: VŽM 1093 S 1093.
12. Курортное лечение больных гипертонической болезнью / Я. И. **Даненков**. – Ставрополь : Крайиздат, 1952 (Ставрополь : Краевая гостип.). – 68, [4] p. – Egz.: VŽM 1759 S 1760.
13. **Дружба** народов : альманах художественной литературы народов СССР / редактор альманаха Петр Скосырев ; редакционная коллегия: В. Гольцев, А. Деев, К. Зелинский... [et al.]. – Москва : Советский писатель, 1947 (Москва : тип. изд-ва «Московский рабочий»). – Кн. 15. – 279, [4] p. – Egz.: VŽM 1108 S 1109.
14. **Жизнь** и творчество Коста Хетагурова : материалы для выставки в школе и детской библиотеке / Дом детской книги Детгиза ; составитель Виктор Борисович Корзун ; оформление П. М. Кузаяна. – Москва : Государственное издательство детской литературы Министерства просвещения РСФСР, 1956 (Москва : Фабрика детской книги Детгиза). – 7, [1] p., 28 iliustr. lap. – (Школьная библиотека). – VŽM 2084 S 2077.
15. **Кавказские** минеральные воды : путеводитель. – Ставрополь : Крайиздат, 1952 (Ставрополь : Краевая гостип.). – 413, [2] p. : iliustr. – *Yra pabraukumų ir žymėjimų.* – Egz.: VŽM 690 S 691.
16. Избранные стихи / Карло **Каладзе** ; редактор В. Гольцев ; перевод с грузинского. – [S. l.] : Советский писатель, 1949 ([S. l.] : тип. № 3 Управления издательств и полиграфии Исполкома Ленгорсовета). – 139, [1] p. – Įrašas prieš lap.: Замечательному писателю // и замечательному // человеку // Антонасу // Виенуолис – // Жукаускасу //

144 Autorė dėkoja prof. Osvaldui Janoniui, konsultavusiam ir redagavusiam šio priedo leidinių aprašus.

- от всего // сердца // в знак дружбы // и уважения // Карло // Каладзе // 4 IX 52. – Egz.: VŽM 1076 S 1076.
17. **Заря Колхиды** : роман. Рассказы / Константин **Лордкипанидзе** ; редактор А. Чеснокова ; авторизованный перевод с грузинского. – Москва : Советский писатель, 1951 (Москва : тип.). – 366, [2] p., [1] iliustr. lap. – Įrašas priešlap.: С глубоким уважением // Антанасу Виенуолис-Жукаускасу // К. Лордкипанидзе // 30.VIII 52. // Квишхети. – Egz.: VŽM 1075 S 1075.
  18. **Путеводитель** по тифлисскому ботаническому саду / С.С.П. Народный комиссариат земледелия. – 3-е изд. – Тифлис : [s. n.], 1930 ([S. l.] : 1-ая тип. полиграфтреста ВСНХГ). – 102, [2] p., [13] brėž. lap., [2] iliustr. lap. : iliustr. – Egz.: VŽM 1031 S 1031.
  19. **Родина** : поэты Советской Грузии, 1921–1946 / редакторы Александр Абашели и Симон Чиковани. – Тбилиси : издательство «Заря Востока», 1946 (Тбилиси : тип. им. А. Ф. Мясникова). – VI, [2], 229, [3] p. – Gretut. antr. lap. gruz. – Įrašas priešlap.: Многоуважаемому // тов. Антанасу Юлиановичу // Вениолис // От Союза Советских // Писателей Грузии // 11. XI-1946 // г. Тбилиси. – Egz.: VŽM 1115 S 1116.
  20. **Русские** писатели об Армении : сборник / составили С. Арешян, Н. Туманян ; ответ. редактор Е. В. Меликова. – Ереван : Арменгиз, 1946 (Ереван : 1-ая тип. Упр. полиграфии и издательств при СМ Арм. ССР). – 234, [3] p. – Yra pabraukimų ir žymėjimų. – Įrašas antr. lape: A. Vienuolis // 1946-XI-2. – Egz.: VŽM 1062 S 1062.
  21. Краткий путеводитель по Кабардинской АССР : природа, производительные силы, история, хозяйство, культура / С. П. **Савчук** ; редактор М. К. Наков ; Краеведческий музей Кабардинской АССР. – Нальчик : Кабардинское государственное издательство, 1948 (Нальчик : тип. им. Революции 1905 г. Кабгосиздата). – 58, [2], p., [1] žml. lap. : iliustr. – Egz.: VŽM 1234 S 1235.
  22. **Саят-Нова** : сборник армянских, грузинских и азербайджанских песен / сборник составил, снабдил примечаниями и редактировал Г. Абов. – Ереван : Армгиз, 1945 (Ереван : тип. Армгиза). – XIII, 126, [2] p., [8] iliustr. lap. – Gretut. antr. lap. arm. – Įrašas priešlap.: Знаменитому // автору «Кавказских // легенд», крупному мастеру // слова – // Винолису-Жукаускасу. // От писателей Советской // Армении. // 27/X.46 г. // Ереван. – Egz.: VŽM 1114 S 1115.
  23. Лирика / Галактион **Табидзе** ; перевод с грузинского Т. Цагарели. – Тбилиси : издательство «Заря Востока», 1945 (Тбилиси : тип. им. А. Ф. Мясникова). – 140, [2] p. : portr. – Įrašas priešlap.: Тов. Винуолису Антанасу // от Галактияна // Табидзе // 1946 // 10 ноябр. – Egz.: VŽM 681 S 682.
  24. Ануш : опера 5-ти актах / А. **Тигранян** ; Государственный ордена Ленина театр оперы и балета им. А. А. Спендиарова. – Ереван : [s. n.], 1945. – 11, [1] p. – Gretut. antr. ir atsakomybės duom. arm. – Tekstas arm. ir rus. – VŽM 1171 S 1172.
  25. Собрание сочинений : в трех томах / Коста **Хетагуров** ; Академия наук СССР и Северо-Осетинский научно-исследовательский институт ; редакция: К. Х. Дзокаев, Т. А. Епхийев, Х. Н. Ардасенов. – Москва : издательство Академии наук СССР, 1951 (Москва : 2-я тип. Изд-ва Академии Наук СССР).

- Т. 1, Ирон Фæндыр ; Осетинская лира / текст подготовил и примечания составил Х. Н. Ардасенов. – 333, [2] p., [2] portr. lap., [8] iliustr. lap. – Egz.: VŽM 1210 S 1212.
- Т. 2, Художественные произведения написанные на русском языке / текст подготовили и примечания составили А. С. Булуев, Л. П. Семенов, А. А. Хадарцева. – 373, [2] p., [1] portr. lap., [5] iliustr. lap. – Egz.: VŽM 1211 S 1213.
- Т. 3, Публицистика ; Письма / текст подготовили и примечания составили Л. П. Семенов и А. А. Хадарцева. – 556, [4] p., [2] portr. lap., [3] iliustr. lap. – Egz.: VŽM 1212 S 1214.
26. «Как это делается» : (избранные рассказы и очерки) / Карел **Чапек** ; редактор Ф. Молок ; перевод с чешского. – Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1952 (Ленинград : 2-я тип. «Печатный двор» им. А. М. Горького Главлитиздата при Совете Министров Союза ССР ; Ленинград : тип. им. Володарского). – 150, [2] p. – (Массовая серия). – Įrašas antr. lapе: Безгранично уважаемому // классику А. Венуолису от // горячего поклонника его удивительного // таланта на память о незабываемой встрече // в обоюдно любимом Железноводске // Халатов // 13 мая 1953 г. // Железноводск. – Egz.: VŽM 1295 S 1296.
27. Поэмы и стихотворения / Али **Шогенцуков** ; редактор-составитель С. Обрадович ; перевод с кабардинского. – Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1950 (Москва : 20-я тип. «Союзполиграфпрома» Главполиграфиздата при Совете Министров СССР). – 199, [1] p., [1] portr. lap. – Yra žymėjimų. – Įrašai antr. lapе ir p. 100: A. Vienuolis. – Egz.: VŽM 1245 S 1246.
28. ქართული ენის სახელმძღვანელო : საქართველოს სსრ რუსული სკოლებისათვის : სწავლების პირველი წელი : II კლასი : მეთორმეტე შესწორებული გამოცემა / ფ. რურუა, ი. ქარცივაძე. – თბილისი : საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა, 1951. – 167, [1] p. : iliustr. – Žodynėlis gruz., rus. – Įrašas priešlap: პატივცემულ ანტანას // ვიენუოლისს // ალ. გომიაშვილი // თბილისი // 1951 წლის 22 სექტემბერი. – Egz.: VŽM 1174 S 1175.¹⁴⁵

145 Knygos aprašą gruziniškais rašmenimis transkribavo Virginija Timinskaitė, įrašą – doc. dr. Diana Šileikaitė-Kaishauri. Autorė dėkoja joms už tai.

Inga Liepaitė

Summary

Retrospection of the memorial library of Antanas Vienuolis-Žukauskas, a native of Anykščiai, a prose writer, dramatist, apothecary, museologist, a deputy of the Supreme Council of Lithuanian SSR in 1947–1957, especially the part of publications which were one way or another related to the Caucasus, has given us an incentive to conduct a deeper and broader investigation. The information about A. Vienuolis-Žukauskas and his traces left in the Caucasus during his youth was recorded and emphasized in the press during the Soviet period already, often implying at that point hidden intentions of soviet ideologists. However, a deeper insight in their content has revealed that this side of the writer's biography is rather shadowy and there are many unanswered or deliberately veiled questions. Therefore, the article strives to attain two principal goals on the basis of the published and unpublished sources: 1) to disclose how the Caucasus is directly associated to the biography of A. Vienuolis-Žukauskas and what its influence was on the writer's creative work in his youth and post-war period; 2) referring to the books dedicated to A. Vienuolis-Žukauskas by the Caucasian authors and to other publications related to the Caucasus from his memorial library to investigate when and how they were acquired, and to reveal the relationship between the writer and dedication authors. The research enabled us to reveal the less known or entirely unknown sides both of the biography of A. Vienuolis-Žukauskas and of his creation, as well as to correct certain fallacious statements institutionalized in our historiography throughout several decades and finally to open the doors into his private space in the middle of the 40ies and 50ies. The collected sources and their interpretation evidenced that the Caucasus exerted a great influence upon his work and left a conspicuous impact upon all the creative path of the writer. It may be stated that this pathway started and was broken right in the Caucasus. Books brought by A. Vienuolis-Žukauskas from his travel in the Caucasian republics in post-war years may be considered as an integral part of his biography and witnesses of his friendship with different famous authors from the Caucasian republics. Today, a sheaf of eloquent congratulatory telegrams and letters to commemorate the 70th and 75th jubilees of the writer sent by the Union of Soviet Writers as well as by individual authors and now held in the Anykščiai Memorial Museum of Antanas Baranauskas and Antanas Vienuolis-Žukauskas displays his relations with the writers of the Caucasian and other republics too. Undoubtedly, A. Vienuolis-Žukauskas won the recognition and respect of the Caucasian authors namely by his legendary *Caucasian legends* translated into different languages.

*Įteikta 2016 m. vasario 7 d.**Priimta 2016 m. balandžio 11 d.*